

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

Булик Михайло Степанович

**ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та
фондовий ринок»
освітньо-наукова програма «Публічні Фінанси»

Виконав студент
групи ФПФм-21
Булик М. С.

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	7
1.1. Сутність, соціально-економічна роль та класифікація доходів місцевих бюджетів.....	7
1.2. Організаційно-правове забезпечення доходів місцевих бюджетів в Україні.....	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ.....	24
2.1. Практика забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень	24
2.2. Неподаткові та інші надходження у доходах місцевих бюджетів.....	37
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	47
3.1. Зарубіжний досвід забезпечення доходів місцевих бюджетів та можливість його адаптації у вітчизняну практику.....	47
3.2. Проблеми забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів України та шляхи їх вирішення в сучасних умовах.....	56
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні реалії суспільних трансформацій та актуалізація реформи децентралізації обумовлюють необхідність ефективного функціонування місцевих бюджетів, що є надзвичайно важливим інструментом управління економічним розвитком регіону та визначають фінансову спроможність державних і місцевих органів влади у реалізації конституційних зобов'язань.

Обмеженість власних джерел доходів органів місцевого самоврядування, що була характерною протягом тривалого часу, не давала змоги повністю забезпечити їхню фінансову спроможність.

Наслідком цього стало зростання кількості місцевих бюджетів, що потребували дотацій, та зумовлювало відповідно структурні дисбаланси у міжбюджетних відносинах та підкреслювало їхній централізований характер, вказувало на обмежену самостійність дохідної частини місцевих бюджетів. Відтак, в контексті розширення компетенцій органів місцевого самоврядування, першочергового значення набуває розв'язання проблем, пов'язаних із забезпеченням дохідної бази місцевих бюджетів, оптимізацією їхньої структури та виявлення потенційних джерел зростання.

Оскільки достатні надходження до місцевих бюджетів, будучи фінансовим підґрунтям соціально-економічного розвитку, значно підвищують здатність місцевих органів влади максимально забезпечувати потреби громадян та надавати якісні суспільні послуги.

У контексті сучасного розвитку бюджетних відносин питання розбудови місцевого самоврядування та модернізації системи формування доходів місцевих бюджетів постають як одні з найбільш пріоритетних напрямів у реалізації державної регіональної політики.

Разом з тим, збільшення завдань та прав органів місцевого самоврядування повинно бути забезпечене пропорційним зростанням фінансових ресурсів, що їм передаються у розпорядження.

Окрім цього, важливим є створення дієвої системи місцевого оподаткування та посилення його значення для зміцнення власного фінансового потенціалу місцевого самоврядування.

Відтак належне формування доходів місцевих бюджетів відіграє ключову роль у фінансуванні економічного й соціально-культурного розвитку, підвищенні суспільного добробуту та стимулюванні місцевого господарства на відповідній території.

Аналіз останніх досліджень. Питання функціонування місцевих бюджетів, формування доходів та шляхи вирішення проблем їх забезпечення в Україні широко досліджували у своїх працях такі науковці, як: О. Василик, В. Горин, В. Дем'янишин, М. Карлін, О. Кириленко, В. Кравченко, З. Лободіна, І. Луніна, Б. Малиняк, В. Павлюк, Ю. Пасічник, С. Савчук, В. Федосов, С. Юрій та інші.

Мета і завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає у дослідженні сучасного стану доходів місцевих бюджетів, окресленні напрямів вирішення проблем їх забезпечення.

Для досягнення поставленої мети необхідним постає вирішення наступних **завдань**:

- дослідити сутність та класифікацію доходів місцевих бюджетів, обґрунтувати їхню роль;
- охарактеризувати організаційно–правові основи забезпечення доходів місцевих бюджетів;
- проаналізувати практику забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів в Україні за рахунок податкових надходжень;
- обґрунтувати роль неподаткових та інших надходжень в контексті забезпечення дохідної спроможності місцевих бюджетів;
- вивчити світовий досвід забезпечення доходів місцевих бюджетів та можливості його застосування у вітчизняній практиці;
- окреслити шляхи вирішення проблем забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є доходи місцевих бюджетів України, в тому числі доходи бюджету Микулинецької селищної ради.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти забезпечення доходів місцевих бюджетів.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження складають фундаментальні положення сформульовані зарубіжними й вітчизняними науковцями у контексті обґрунтування питань щодо забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів України. У межах даного дослідження та з метою досягнення поставлених завдань було застосовано наступний методологічний інструментарій: методи аналізу та порівняння, статистичні та графічні методи (для вивчення поточного стану забезпечення доходів місцевих бюджетів, аналізу їхньої структури, динаміки та моніторингу виконання), а також дедуктивний метод (для визначення можливих шляхів вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням дохідної частини місцевих бюджетів).

Теоретичну основу дослідження складають теоретичні висновки та наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, що містяться в монографічній та періодичній літературі; матеріали науково-практичних конференцій; нормативно-правові акти.

Інформаційною базою дослідження є законодавча та нормативно-правова база України, аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, та звіти про виконання бюджету Микулинецької селищної ради.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у:

- поглибленні теоретико-організаційних засад забезпечення доходів місцевих бюджетів;
- здійсненні комплексного аналізу практики забезпечення доходів місцевих бюджетів в сучасних умовах з окресленням основних шляхів її вдосконалення.

Практичне значення роботи. Висновки та рекомендації автора можуть бути використані в практичній діяльності місцевих фінансових органів, що сприятимуть вирішенню проблем забезпечення доходів місцевих бюджетів.

Апробація кваліфікаційної роботи. Основні науково-практичні положення та результати дослідження опубліковані у збірнику тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «*Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів*» (2024 р.), Десяті ювілейні Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія (2024 р.), у збірнику тез доповідей Всеукраїнської конференції за міжнародною участю «Молодь в сучасній науці: погляд у майбутнє» (м. Хмельницький, 2025 р.).

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел.

Основний обсяг кваліфікаційної роботи – 66 сторінок. У ній налічується 12 таблиць, 7 рисунків. Список використаних джерел налічує 55 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1 Сутність, соціально-економічна роль та класифікація доходів місцевих бюджетів

В умовах сьогодення внаслідок недостатньої ефективності системи формування дохідної бази місцевих бюджетів та недосконалості механізму міжбюджетного регулювання, особливо актуальним є пошук шляхів подолання дефіциту їхнього фінансування. Це пов'язано з недостатнім забезпеченням місцевих бюджетів джерелами надходжень, що обмежує їхню здатність надавати суспільні блага та послуги на належному рівні.

У вітчизняній фінансовій науці місцеві бюджети традиційно розглядаються як централізовані фонди грошових коштів, що акумулюють в межах певної території фінансові ресурси, призначені для їх подальшого використання на її потреби.

Тому для розуміння сутності місцевих бюджетів, їх досліджують у наступних аспектах:

- організаційна форма, що забезпечує акумуляцію визначеного обсягу фінансових ресурсів, які перебувають у компетенції органів місцевого самоврядування;
- система фінансових взаємозв'язків між місцевими бюджетами та суб'єктами господарювання, населенням, а також бюджетами різних рівнів, включаючи місцеві та державний [21].

Одним із ключових складових фінансових ресурсів, якими розпоряджаються органи місцевого самоврядування, є доходи бюджету. Забезпечення достатнього обсягу та ефективність використання їх надходжень безпосередньо визначають якість надання публічних благ і послуг на загальнодержавному й локальному рівнях, а також загальний добробут громадян.

Варто вказати на те, що, з одного боку, бюджетні ресурси вже є результатом розподільчих операцій, але з іншого – вони слугують об’єктом для подальшого розмежування між цільовими фондами, тому їхня величина прямо пропорційна спектру функцій та повноважень, що покладені на державу в особі владних структур усіх рівнів [2, 275].

На думку Юрія С. та Федосова В., доходи являють собою «економічні відносини, що виникають в процесі формування грошових фондів, які акумулюються органами державної влади та управління» [51].

У такому ж аспекті розглядають доходи бюджету Романенко О. та Дем’янишин В. – як економічну категорію, що репрезентує «сукупність фінансових відносин між державою та фізичними і юридичними особами, які виникають у процесі акумуляції бюджетних ресурсів» [40; 13].

Для трактування дефініції «доходи місцевих бюджетів» вважаємо за доцільне з’ясувати їхню природу, склад, класифікаційні характеристики та принципи формування. Аналіз наукових досліджень вітчизняних вчених-дослідників свідчить про дискусійність сутності та змістовних характеристик доходів місцевих бюджетів.

Зазначимо, що у Бюджетному кодексі України відсутнє чітке визначення поняття «доходи місцевих бюджетів». Водночас Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» регламентує положення, згідно з яким ці доходи «за рахунок власних джерел, передбачених законодавством, а також частини загальнодержавних податків, зборів та інших обов’язкових платежів, закріплених у встановленому законом порядку» [39].

За визначенням професора Кириленко О., доходи місцевих бюджетів включають «власні та закріплені надходження, перелік яких встановлено на тривалий період» [21]. Причому дослідниця акцентує на тому, що формування власних доходів стимулює місцеві органи влади до активізації діяльності, спрямованої на збільшення їхньої дохідної бази.

Савчук С. поділяє цю точку зору, пояснюючи, що доходи місцевих бюджетів утворюються внаслідок «акумулювання та поповнення власних і

закріплених (загальнодержавних) фінансових ресурсів, а також завдяки трансфертам, грантам і запозиченням, які спрямовуються на фінансування соціально-культурних потреб місцевого самоврядування та виконання бюджетних планів адміністративно-територіальних одиниць регіону» [41].

Проте, на противагу наведеним вище підходам, Василик О. та Павлюк К. підкреслюють матеріальний зміст поняття «доходи місцевих бюджетів». Розуміння їх економічної сутності полягає у формуванні грошових ресурсів, які виступають фінансовим підґрунтям діяльності місцевих органів влади [8, с. 176].

Натомість, Пасічник Ю. вважає за доцільне визначати доходи місцевих бюджетів у контексті економічної категорії, яка охоплює сферу суспільних відносин, що формуються в частині акумулювання, розподілу і використання фінансових ресурсів на рівні регіону. З його точки зору, ці ресурси виступають інструментом реалізації як поточних потреб, так і стратегічних напрямів розвитку територій, визначених місцевими органами влади [34, с. 435]

Кравченко В. акцентує на тому, що доходи місцевих бюджетів варто розглядати як «кошти, які надходять до відповідних місцевих бюджетів у розмірах і порядку, встановлених законодавчо» [25, с. 40].

Письменний В. вважає, що доходи місцевих бюджетів – це «частина фінансових ресурсів місцевої влади, яка формує фінансову основу для задоволення потреб суспільства» [36]. Більше того, науковець стверджує, що розглядати це поняття слід комплексно, а саме: як економічні відносини, що супроводжують формування централізованих грошових фондів, які перебувають у розпорядженні місцевих органів влади; за їхнім матеріальним наповненням, включаючи податкові та неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та офіційні трансферти; а також з точки зору їхнього суспільного призначення, яке полягає у мобілізації коштів та їхньому спрямуванні на фінансування економічних і соціальних потреб відповідних територій.

Вважаємо за доцільне погодитись із підходом Лопушняк Г., Лободіної З.

й Скибиляка С., які зазначають, що «доходи місцевих бюджетів мають бути надійною та стабільною основою фінансової бази органів місцевого самоврядування. Їхня недостатня кількість унеможлиблює ефективний вплив органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток регіонів» [31, с142].

Варто зазначити, що саме визначальна роль доходів місцевих бюджетів відображається у:

- можливості оперативно адаптуватися до загальносуспільних змін і враховувати вплив макроекономічних факторів на розвиток конкретної території;
- сприянні збалансованому розвитку територій за рахунок забезпечення стабільності надходжень, дохідних джерел;
- забезпеченні функціонування програм, орієнтованих на розвиток соціальної інфраструктури регіону, та у виділенні коштів на соціальну підтримку населення, зокрема, у вигляді доплат на комунальні послуги, допомоги ветеранам і багатодітним сім'ям;
- автономії місцевих органів влади у визначенні оптимального використання власних фінансових ресурсів;
- у реалізації місцевими органами влади політики у сфері доходів місцевих бюджетів, що зумовлено їх здатністю самостійно визначати напрями фінансування, що, своєю чергою, дає змогу встановлювати стратегічні пріоритети розвитку територіальних громад.

Відсутність єдиного підходу серед науковців спостерігається і щодо відображення структури доходів місцевих бюджетів й ознак їх класифікації.

На рис. 1.1. наведено доходи бюджетів, в тому числі і місцевих бюджетів, визначені відповідно до положень Бюджетного Кодексу України. Основними видами доходів, що формують місцеві бюджети, є «податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та трансферти» [6].

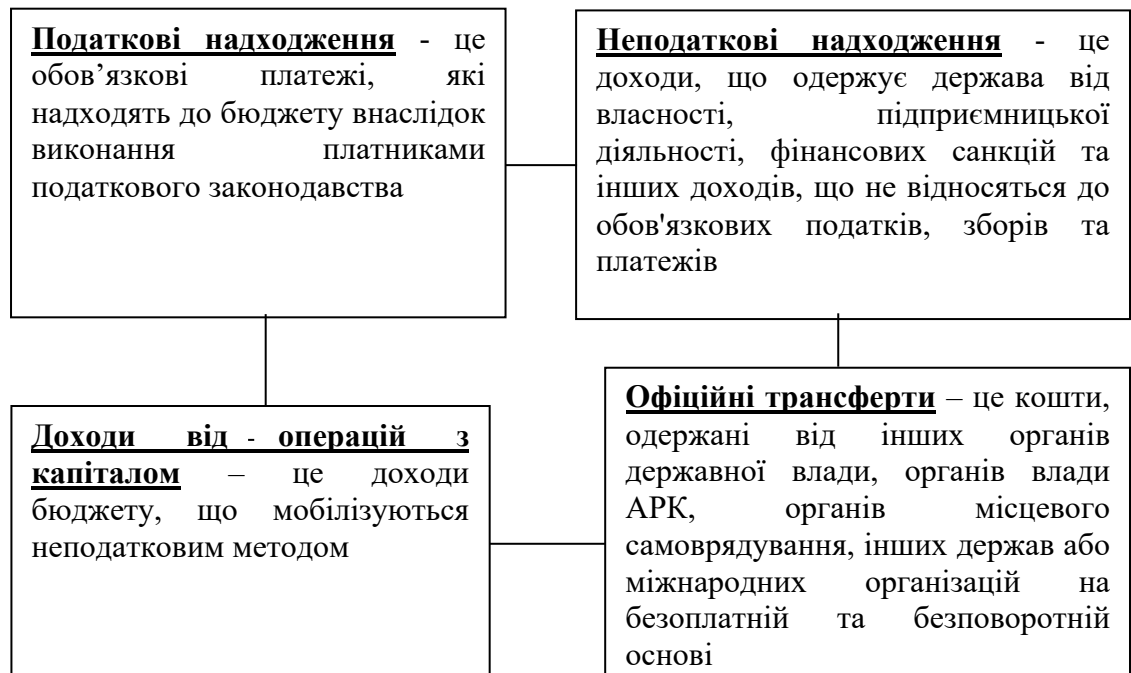

Рис. 1.1. Доходи місцевих бюджетів відповідно до Бюджетного кодексу України

Примітка. Складено автором на основі [6]

На основі аналізу наукових підходів, вважаємо за доцільне систематизувати та виокремити такі класифікаційні характеристики доходів місцевих бюджетів, що забезпечують можливість систематизованого аналізу: за бюджетною класифікацією, напрямками розподілу, джерелами надходжень, повнотою зарахування, призначенням, методами формування та напрямками використання (табл. 1.1).

Дискусійним у фінансовій науці залишається питання щодо «формування доходів місцевих бюджетів», адже серед науковців відсутній однозначний підхід як до визначення сутності даного питання, так і до застосування ефективних методів акумуляції необхідних джерел забезпечення доходів бюджетів на місцевому рівні.

Так, на думку Кравченка В., ключовими елементами процесу формування доходів місцевих бюджетів виступають чіткий розподіл і розмежування функцій, повноважень, сфер відповідальності, дохідних джерел, а також визначення фіскальних повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування [25, с. 16].

Таблиця 1.1.

Класифікація доходів місцевих бюджетів

Ознаки класифікації	Види доходів
За бюджетною класифікацією	- податкові надходження - неподаткові надходження - доходи від операцій з капіталом - трансферти
За напрямом розподілу	- власні доходи - закріплені доходи
За повнотою зарахування	- доходи, які повністю надходять до місцевих бюджетів - доходи, які частково надходять до місцевих бюджетів
За методами формування	- доходи, акумульовані за податковим методом - доходи, акумульовані неподатковим методом
За призначенням	- доходи загального фонду місцевих бюджетів - доходи спеціального фонду місцевих бюджетів
За джерелами надходжень	- частина вартості ВВП - доходи від приватизації муніципальної власності - доходи від майна, що належить владі, і - інших муніципальних цінностей

Примітка. Складено автором на основі [6; 50].

Формування дохідної частини місцевих бюджетів забезпечується за рахунок власних фінансових ресурсів, закріплених доходів і міжбюджетних трансфертів.

Варто відмітити, що доходи, закріплені за конкретними місцевими бюджетами, вважаються фундаментом їхньої фінансової незалежності. За своєю природою до них належать загальнодержавні податки, збори або інші традиційні джерела наповнення дохідної частини місцевих бюджетів, зокрема до них належать податок на доходи фізичних осіб, державне мито, плата за ліцензування та торгові патенти та ін. Закріплені доходи місцевих бюджетів є істотним фактором для оцінки податкової спроможності території, а їхній обсяг впливає на розмір бюджетних трансфертів, які місцеві бюджети отримують з Державного бюджету України.

Згідно з твердженням Євдокімової М., власні доходи місцевих бюджетів, з огляду на їх економічну сутність, формуються в результаті рішень та заходів, що приймаються органами місцевого самоврядування. Водночас дослідниця підкреслює, що «до власних слід відносити лише ті надходження місцевих бюджетів, які генеруються на відповідній території, безпосередньо залежать від рішень органів місцевого самоврядування та перебувають під їхнім повним контролем як у частині формування, так і у частині використання» [20, 79].

Відповідно закріплені доходи за своєю природою являють собою загальнодержавні податки, збори чи інші надходження, що становлять джерело наповнення місцевих бюджетів. Їх передають органам місцевого самоврядування на тривалий період, у повному обсязі або в законодавчо встановленій частині.

Забезпечення доходів місцевих бюджетів здійснюється, у тому числі, шляхом отримання міжбюджетних трансфертів з державного бюджету у вигляді дотацій та субвенцій, які використовуються для фінансування виконання делегованих повноважень місцевими органами влади, а також для збалансування їхньої фінансової забезпеченості [17].

Вивчення доходів місцевих бюджетів неможливе без урахування принципів їх формування, оскільки їхнє врахування є важливим для підвищення рівня фінансового забезпечення при виконанні власних і делегованих повноважень.

У результаті узагальнення наукових досліджень доцільно сформулювати низку принципів, які наведено на рис.1.2.

Зазначимо, що на думку Федосова В., Опаріна В. й Сафоновой Л., до основних принципів формування доходів місцевих бюджетів належать наступні: «економічної справедливості, фіскальний і соціальної справедливості» [7]. Науковці акцентують на тому, що принцип фіскальної ефективності охоплює забезпечення достатнього обсягу доходів, оптимізацію витрат на їх адміністрування, протидію ухиленню від сплати податків і зборів,

адаптивність системи бюджетних доходів та збалансований розподіл доходів між окремими територіями.

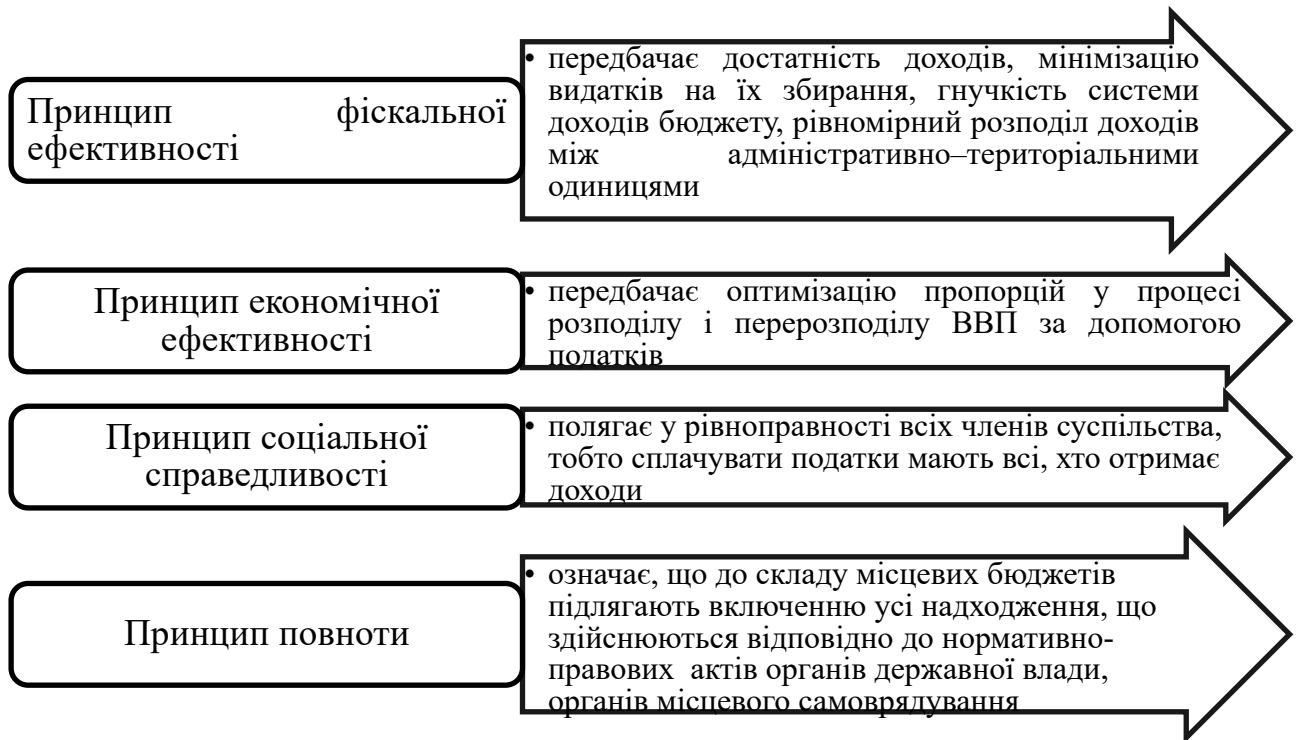

Рис. 1.2. Принципи формування доходів місцевих бюджетів

Примітка. Складено на основі [7; 13].

Дотримання принципу економічної ефективності при формуванні доходів передбачає мінімізацію негативного впливу оподаткування. Адже зі зростанням частки податкових надходжень у ВВП актуалізується питання вибору найбільш раціональних способів їх стягнення, що дозволить уникнути стримування економічного розвитку. Принцип соціальної справедливості в оподаткуванні полягає в тому, що кожен член суспільства, який має доходи, повинен бути платником податків [7, с. 8].

Поряд із цими принципами, Дем'янишин В. також зосереджує увагу на необхідності дотримання принципів «політичної доцільності, рівнонапруженості, повноти, відповідності доходів обсягу виконуваних функцій, системності, гласності та матеріальної зацікавленості» [13, с. 71].

Зважаючи на вищевикладене, на нашу думку, врахування наведених принципів у процесі формування дохідної частини місцевих бюджетів сприятиме зміцненню фінансової бази місцевих органів влади.

Таким чином, доходи місцевих бюджетів слід трактувати як економічні відносини, що супроводжують процес формування грошових фондів, які перебувають у розпорядженні органів місцевого самоврядування, та їхнє використання для фінансування соціально-економічних потреб територіальних громад.

З огляду на це, можна стверджувати, що рівень життя населення відповідних територій безпосередньо залежить від обсягу доходів місцевих бюджетів, ефективності їхнього забезпечення та раціональності використання. Саме завдяки доходам місцевих бюджетів, що є основним інструментом фінансового вирівнювання, які у взаємодії з доходами державного бюджету та методами бюджетного регулювання сприяють збалансованому розвитку різних територій. За рахунок доходів бюджетів фінансується значна частина соціальних видатків, а також впроваджуються програми економічного, соціального й інфраструктурного характеру, які не лише сприяють регіональному розвитку, а й покращують загальнодержавну соціально-економічну ситуацію. Такі доходи надають органам місцевого самоврядування інструменти для реалізації власної політики та визначення пріоритетних напрямів фінансування.

Виходячи з цього, ключова роль місцевих бюджетів підкреслює важливість забезпечення їх стабільними та значними джерелами доходів. У зв'язку із зазначеним, дослідження питань забезпечення доходів місцевих бюджетів залишається актуальним у контексті децентралізації та є важливим завданням для розвитку вітчизняної фінансової науки.

1.2. Організаційно-правове забезпечення доходів місцевих бюджетів в Україні

Для ефективного впровадження державної політики важливим є належне правове регулювання місцевих бюджетів, що справляє значний вплив на соціально-економічний розвиток як окремих територій, так і держави в цілому.

В умовах сьогодення держава приділяє особливу увагу оптимізації законотворчої діяльності з метою посилення відповідальності за порушення правових норм та забезпечення узгодженості між усіма рівнями нормативно-правових актів.

Ефективність виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень та функціональних обов'язків у рамках здійснення місцевої бюджетної політики значною мірою залежить від порядку формування дохідної частини місцевих бюджетів.

Процес формування доходів місцевих бюджетів регулюється чинним законодавством, яке визначає наступні організаційно-правові засади. Система органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, які відповідають за управління процесом наповнення місцевих бюджетів відповідно до наданих їм повноважень, включає відповідний фінансовий апарат, їхні функції, а також механізми взаємодії між ними.

В Україні, як і в інших розвинених країнах, процес формування доходів місцевих бюджетів регламентується відповідними нормативно-правовими актами.

Відповідно до статті 142 Конституції України, яка є головним законом держави, матеріальна та фінансова база місцевого самоврядування включає в себе різноманітне майно (рухоме та нерухоме), бюджетні надходження, інші фінансові ресурси, земельні ділянки, природні багатства, що є власністю територіальних громад, а також об'єкти спільної власності, якими розпоряджаються районні та обласні ради. Водночас встановлено, що «територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання

спільних проєктів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби» [24]. Крім того, варто наголосити, що держава відіграє активну роль у забезпеченні доходної бази місцевих бюджетів, надаючи їм фінансову підтримку.

Серед основних нормативно-правових актів, що регулюють бюджетні відносини, вагому роль відіграє Бюджетний кодекс України. Відмітимо, ключовою для розуміння фінансової діяльності місцевих органів влади є Глава 11 даного нормативного документу, якою регламентовано основні засади побудови місцевих бюджетів, склад їхніх доходів, особливості процесу їхнього формування, а також призначення бюджету розвитку та регулювання надходжень до спеціального фонду та ін. Положення Глави 12 визначають процедури бюджетного процесу на місцевому рівні [6].

Серед ключових нормативних актів бюджетного законодавства доцільно виокремити Закон України «Про Державний бюджет», який ухвалюється щороку. У його Розділі V визначено механізми взаємодії між державним бюджетом та місцевими бюджетами. Також ухвалюються: перелік джерел доходів загального фонду місцевих бюджетів, розміри міжбюджетних трансфертів, відсоткові співвідношення розподілу доходів загального фонду між Державним бюджетом України та відповідними місцевими бюджетами, а також визначаються джерела наповнення спеціального фонду місцевих бюджетів.

Статтями 61 та 62 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлено, що фінансова автономія місцевих бюджетів забезпечується наявністю власних доходів, а також загальнодержавних надходжень, які законом стабільно закріплюються за відповідними бюджетами [39].

У Статтях 61 та 62 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено, що «самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та закріпленими за ними на стабільній основі загальнодержавними

доходами» [39]. Держава надає фінансову підтримку місцевому самоврядуванню, долучається до формування доходної частини місцевих бюджетів, контролює використання та облік бюджетних коштів, а також гарантує органам місцевого самоврядування належну дохідну базу.

Визначено, що дохідна частина місцевих бюджетів наповнюється за рахунок власних і закріплених джерел, які акумулюються як у загальному фонді, так і у спеціальному фонді місцевого бюджету, у складі якого виокремлюються кошти бюджету розвитку. Бюджетним кодексом України і Законом про Державний бюджет України встановлюється і затверджується перелік доходів місцевих бюджетів, зокрема обсяги коштів, що передаються з державного бюджету у формі дотацій і субвенцій для кожного конкретного місцевого бюджету [6].

Прийняттям рішення сесії органу місцевого самоврядування щодо затвердження місцевого бюджету, з урахуванням параметрів міжбюджетних трансфертів та інших бюджетних показників, встановлених Верховною Радою України у Законі про Державний бюджет, встановлюється структура доходів, видатків й кредитування відповідного бюджету в частині загального і спеціального фондів. У додатку до рішення наводиться деталізована структура доходів місцевого бюджету згідно з бюджетною класифікацією.

У Податковому кодексі України регламентовано перелік податків і зборів, як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні, а також передбачено процедуру нарахування, утримання та перерахування цих податків до відповідного бюджету, визначено платників, ставки, об'єкти і базу оподаткування. Вказаний документ встановлює основи місцевого оподаткування, що сприяє наповненню доходів місцевих бюджетів за рахунок власних джерел надходжень [37].

Питання формування доходів місцевих бюджетів, окрім вищевказаних законодавчих документів, регулюються також нормативно-правовими актами органів виконавчої влади, прийнятими на їх основі, та іншими законами України і актами Кабінету Міністрів України.

Відповідно до положень бюджетного законодавства України, місцеві бюджети структуровано на загальний та спеціальний фонди, що відображається у складі їхніх доходів. Так, кошти загальнодержавного значення, які підлягають перерозподілу, зараховуються до загального фонду бюджету. Згідно з нормами Бюджетного кодексу, до загального фонду бюджету надходять усі доходи, окрім тих, які передбачено спрямовувати до спеціального фонду. Структура доходів загального фонду місцевого бюджету варіюється залежно від його типу. Даний фонд є основним джерелом фінансування для реалізації ключових функцій та завдань місцевого самоврядування. Спеціальний фонд бюджету формується з доходів цільового призначення, власних надходжень бюджетних установ, що використовуються для конкретних потреб та мають переважно компенсаційний характер, а також включає кошти, спрямовані до бюджету розвитку місцевих бюджетів.

Упродовж останніх років в Україні спостерігаються зміни, спрямовані на трансформацію та оновлення підходів до організації фінансових відносин між державним та місцевими бюджетами.

У межах заходів держави щодо формування ефективної регіональної бюджетної політики, спрямованої на подолання фінансової кризи, було здійснено перерозподіл значної частини, передусім соціальних видатків, на місцевий рівень. Це відповідно обумовило актуалізацію проблеми забезпечення місцевих бюджетів стабільними та надійними джерелами доходів для виконання покладених на органи місцевого самоврядування функцій.

Як демонструє досвід розвинутих країн, бюджетна децентралізація стала найбільш оптимальним способом забезпечення фінансової автономії та стійкості місцевого самоврядування, оскільки цей процес передбачає передачу їм значних і стабільних бюджетних надходжень, що раніше були централізовані, та зміцнення фінансової основи адміністративно-територіальних одиниць.

Формування дохідної частини місцевих бюджетів здійснюється в межах бюджетного процесу, участь у якому на місцевому рівні беруть органи влади,

установи та посадові особи, що мають відповідні повноваження й відповідальність у сфері місцевих фінансів.

Ключову роль серед центральних органів виконавчої влади, що формують фінансовий апарат держави, відіграє Міністерство фінансів України. У контексті управління процесами формування доходів місцевих бюджетів серед основних завдань цього міністерства – розробка та впровадження державної бюджетної політики, політики у сфері державного фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, а також реалізація єдиної державної податкової та митної політики.

Для забезпечення виконання окреслених функцій Міністерству делеговано відповідні повноваження:

- формування та впровадження нормативно-правових механізмів у фінансовій, податковій, бюджетній і митній сферах, а також у сфері державного контролю за фінансами та казначейського обслуговування бюджетних ресурсів;
- розроблення проектів нормативно-правових актів, у тому числі законів, з питань, що входять до кола повноважень органу, включаючи питання доходів місцевих бюджетів;
- розроблення прогнозів і проведення аналізу бюджетних доходів здійснення прогнозування та аналізу доходів бюджету;
- організація процесів регулювання взаємодії між державним бюджетом і місцевими бюджетами у межах міжбюджетних відносин;
- організація розробки методичних підходів до визначення міжбюджетних трансфертів;
- застосування програмно-цільового підходу для формування та виконання місцевих бюджетів, а також для середньострокового планування бюджетних коштів на місцевому рівні;
- ухвалення та оновлення бюджетної класифікації.

Формування доходів місцевих бюджетів та оперативне управління бюджетним процесом на місцевому рівні забезпечують Рада Міністрів АРК, обласні й районні державні адміністрації, виконавчі органи місцевого

самоврядування, а також територіальні підрозділи Міністерства фінансів, Державної податкової служби та Державної казначейської служби України.

Серед цих органів особлива роль відводиться місцевим фінансовим органам, які безпосередньо:

- виконують прогностичні розрахунки та аналіз доходів місцевих бюджетів;
- здійснюють складання та перегляд прогнозів місцевих бюджетів на два наступні за плановим два бюджетні періоди;
- здійснюють підготовку проектів рішень стосовно місцевих бюджетів і комплектують необхідні супровідні документи;
- розробляють аналітичні матеріали, необхідні для ухвалення рішень щодо місцевих бюджетів;
- здійснюють оцінку фінансово-економічного стану адміністративно-територіальних одиниць та аналізують перспективи їх подальшого розвитку;
- розробляють рекомендації з покращення методології фінансового й бюджетного планування;
- організовують та здійснюють управління процесом виконання місцевих бюджетів у межах підзвітних територій, а також координують діяльність учасників бюджетного процесу.

Обслуговування виконання державного та місцевих бюджетів як у частині доходів, так і видатків здійснюється Державною казначейською службою України та її територіальними органами. У процесі обслуговування місцевих бюджетів за доходами органи Казначейства реалізують низку відповідних функцій:

- здійснюють регламентування процесу та відкриття рахунків у національній валюті в структурних підрозділах Казначейства для забезпечення надходження доходів і інших коштів до бюджету;
- готують розрахункові документи та здійснюють повернення коштів, які були помилково або надлишково зараховані до бюджету, на підставі подань органів, відповідальних за контроль за надходженнями;

- реалізують процес перерахування дотації вирівнювання до місцевих бюджетів згідно з установленим порядком;

- забезпечують пропорційний розподіл доходів між державним і місцевими бюджетами відповідно до законодавчих норм та проводять їх подальше перерахування до відповідних бюджетів.

Після завершення кожного операційного дня органи Казначейства, аналізуючи рух грошових коштів на аналітичних рахунках обліку доходів бюджету, складають щоденні звіти про виконання місцевих бюджетів за доходами. Ці звіти деталізуються для кожного місцевого бюджету відповідного регіону та узагальнюються для зведених бюджетів районів та областей. Звітні показники за підсумками останнього робочого дня місяця використовуються для складання місячної фінансової звітності про виконання дохідної частини бюджетів.

Суттєве значення у забезпеченні механізму мобілізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів мають територіальні органи Державної податкової служби.

У сфері забезпечення доходів місцевих бюджетів вони:

- у межах, визначених законодавством, реалізують функції з адміністрування податків, зборів, митних та інших платежів, а також здійснюють контроль за їх належним обчисленням, своєчасною сплатою та повнотою надходжень до місцевих бюджетів;

- забезпечують облік платників податків, осіб, які проводять операції з товарами, що перебувають під митним наглядом, об'єктів оподаткування та об'єктів, що мають значення для оподаткування:

- забезпечують облік податків і зборів, а також інших платежів;

- вносять пропозиції щодо визначення прогнозних (індикативних) показників доходів місцевих бюджетів територіальним управлінням Міністерства фінансів України для підготовки проекту рішення про місцевий бюджет на відповідний рік.

Варто зауважити, що вітчизняне законодавство акцентує на фінансовій самостійності та незалежності територіальних громад, що забезпечується стабільними та достатніми за обсягом джерелами доходів місцевих бюджетів. Водночас вважаємо, що ці вимоги не виконуються через дисбаланс бюджетного і податкового законодавства та недостатню ефективність діяльності учасників бюджетного процесу. Також залишається проблема відсутності чіткого розподілу повноважень та функцій щодо формування доходів місцевих бюджетів між учасниками бюджетного процесу

Таким чином, для забезпечення доходів місцевих бюджетів необхідна відповідна нормативно-правова основа. В контексті зазначеного, відмітимо, що одним з головних завдань держави є оптимізація законодавчого процесу, що передбачає посилення відповідальності за порушення діючих норм, адже саме від якості законодавчої бази залежить стабільність місцевих бюджетів та ефективність їх впливу.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

1.2. Практика забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень

Умови воєнного стану, що визначають сучасні виклики реалій сьогодення, вимагають негайного вирішення питань, пов'язаних із своєчасним формуванням доходів бюджетів на всіх рівнях і раціональним використанням бюджетних ресурсів. Процеси децентралізації, які набули розвитку в Україні, сприяють й надалі зміцненню фінансової незалежності органів місцевої влади, що відкриває перспективи для регіонального соціально-економічного поступу та обумовлює подальше вдосконалення бюджетного процесу на місцевому рівні

З посиленням процесів децентралізації в Україні розширення повноважень і фінансових можливостей місцевих органів сприяє соціально-економічному розвитку регіонів, водночас висуваючи вимоги до удосконалення управління бюджетним процесом на місцях. Визначальним чинником зміцнення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування є ефективно організований механізм залучення всіх можливих джерел забезпечення доходів місцевих бюджетів.

Важливим джерелом доходів місцевих бюджетів і водночас інструментом державного впливу на економічні процеси вважаються податкові надходження, які сприяють реалізації соціально-економічної політики як держави, так і окремих територій. Динаміка таких доходів постійно варіюється залежно від їхніх видів, особливо під впливом законодавчих нововведень, які впроваджуються в рамках бюджетної реформи. Ці зміни відображаються як на структурі загальних доходів місцевих бюджетів, враховуючи трансферти, так і на розподілі власних доходів.

У зв'язку з цим, особливої важливості набуває питання забезпечення регіонів достатніми фінансовими ресурсами для належного виконання функцій

і повноважень органів місцевого самоврядування, визначених чинним законодавством. Разом з тим, актуальною є оцінка відповідності трансформаційних змін задекларованим пріоритетам соціально-економічного розвитку як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, що є необхідною передумовою забезпечення стійкого зростання, зокрема регіонів, у середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Структурний аналіз доходів місцевих бюджетів України у 2020–2024 рр. демонструє, що податкові надходження залишаються основною складовою дохідної частини, відіграючи ключову роль у наповненні бюджетів (табл. 2.1). Вони складають левову частку у загальному обсязі доходів - більше 60% впродовж аналізованого періоду. Питома вага податкових надходжень коливалася від 59,71% у 2021 р. до 70,88% у 2022 р. До 2024 р. вона вже зменшилась до 64,91%.

Таблиця 2.1

**Склад та структура доходів місцевих бюджетів України
за 2020-2024 рр.**

Вид доходів	Рік									
	2020		2021		2022		2023		2024	
	млн. грн.	пито ма вага, %	млн. грн.	пито ма вага, %	млн. грн.	пито ма вага, %	млн. грн.	пито ма вага, %	млн. грн.	пито ма вага, %
Податкові надходження	285571,5	60,58	346713,2	59,71	393460,6	70,88	434540,9	66,59	441094,1	64,91
Неподаткові надходження	21462,5	4,55	27183,0	4,68	22041,1	3,97	36511,4	5,59	43603,7	6,42
Доходи від операцій з капіталом	3473,1	0,74	3462,2	0,59	2275,9	0,41	3621,9	0,56	4854,8	0,71
Офіційні трансферти	160323,4	34,0	202769,3	34,93	136977,0	24,68	177583,1	27,21	189359,9	27,87
Цільові фонди	649,3	0,13	571,4	0,09	342,3	0,06	351,8	0,05	618,3	0,09
Всього	471479,9	100	580699,1	100	555097,0	100	652609,1	100	679530,8	100

Примітка. Складено автором на основі даних Міністерства фінансів України [33]

Упродовж аналізованого періоду в контексті розвитку децентралізаційних процесів спостерігалось зменшення питомої ваги трансфертів з 34% у 2020 р.

до 27,87% у 2024 р. Неподаткові надходження та доходи від операцій з капіталом відіграють другорядну фіскальну роль у структурі доходів місцевих бюджетів України. У 2020 р. частка неподаткових надходжень у загальному обсязі доходів становила 4,55% (21462,5 млн. грн.), у 2022 р. — знизилася до 3,97% (22041,1 млн. грн.), коли зафіксовано найнижчий показник. Водночас у 2024 р. відбулося вже його зростання як у абсолютному, так і у відносному вимірі — сума неподаткових надходжень досягла 43603,7 млн. грн., що відповідало 6,42% загального обсягу доходів місцевих бюджетів. Питома вага доходів від операцій з капіталом за період 2020-2024 рр. коливалась у межах 0,41%–0,74%, тоді як надходження до цільових фондів спостерігалась відповідно у межах 0,05%–0,13%.

Як свідчать дані табл. 2.2, структура податкових надходжень у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів України у 2020–2024 рр. характеризується стійким домінуванням податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). Його питома вага загалом коливалась за аналізований період в межах 58,4% - 69,2%, що свідчить про ключову роль цього податку у формуванні фінансової бази органів місцевого самоврядування.

Упродовж 2020–2024 рр. місцеві податки та збори стабільно залишались другим за обсягом джерелом наповнення місцевих бюджетів України. Водночас спостерігалось поступове зниження їх питомої ваги в загальній структурі доходів: з 26,5% у 2019 р. до 23,01% у 2023 р., при цьому найнижчий рівень зафіксовано у 2022 р. — 21,43%. Проте вже у 2024 р. у порівнянні з попереднім роком зросла як частка — до 27,2%, так і сума їх надходжень до місцевих бюджетів до 119814,3 млн. грн. Незважаючи на такі коливання, місцеві податки та збори упродовж аналізованого періоду залишалися другим другим за обсягами джерелом поповнення місцевих бюджетів країни (табл. 2.2).

Варто відмітити, розвиток трансформаційних процесів в державі в частині внесення змін до податкового та бюджетного законодавства сприяв нарощенню дохідної частини місцевих бюджетів шляхом зарахування до них певних податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Таблиця 2.2

**Склад та структура податкових надходжень місцевих бюджетів
України за 2020-2024 рр.**

Вид податку	Рік									
	2020		2021		2022		2023		2024	
	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %
Податок на доходи фізичних осіб	177826,1	62,27	212230,3	61,21	272245,3	69,2	289398,2	66,6	257530,7	58,4
Податок на прибуток підприємств	9776,9	3,42	16092,8	4,64	13511,9	3,43	15453,3	3,56	27913,7	6,3
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	4636,9	1,62	8569,2	2,48	8741,0	2,22	5982,3	1,38	6525,3	1,5
Внутрішні податки на товари та послуги	15554,3	5,45	17849,1	5,15	13081,5	3,32	22399,3	5,15	27838,1	6,3
Місцеві податки та збори	75686,3	26,5	89896,7	25,92	84305,3	21,43	100008,7	23,01	119814,3	27,2
Інші податки та збори	2091,0	0,73	2075,0	0,6	1575,6	0,4	1298,7	0,3	1474,2	0,3
Всього	285571,5	100	346713,1	100	393460,6	100	434540,9	100	441094,1	100

Примітка. Складено автором на основі [33]

У цілому, із зростанням обсягів надходжень до місцевих бюджетів спостерігалось також перевищення запланованих показників їхнього виконання. Оцінка виконання податкових надходжень до місцевих бюджетів у 2020–2024 рр. засвідчує, що найвищі показники були досягнуті у 2022 та 2024 рр. — 104,4% та 104,2% відповідно.

У 2020 р. рівень реалізації плану податкових надходжень до місцевих бюджетів був найнижчим і досягав 98,73%. У наступні роки, незважаючи на умови військового стану в країні, відмітимо все ж перевищення фактичних показників податкових надходжень відносно планових: у 2021 р. – на 14613,3

млн. грн., у 2022 р. – на 3484,63 млн. грн., у 2023 р. – на 9793,7 млн. грн., а у 2024 р. – на 17870,6 млн. грн. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

**Виконання податкових надходжень до місцевих бюджетів України
у 2020–2024 рр.**

(млн. грн.)

Податкові надходження	Роки				
	2020	2021	2022	2023	2024
Затверджено місцевими радами з урахуванням змін	289217,4	332099,9	389976,3	424747,2	423223,5
Виконано	285571,5	346713,2	393460,6	434540,9	441094,1
Рівень виконання, %	98,73	104,4	100,89	102,3	104,22

Примітка. Складено автором на основі [33]

Аналіз даних табл. 2.4 щодо виконання місцевих бюджетів за основними податковими джерелами доходів у 2020–2024 рр. вказує на наявність коливань і нестабільний характер їх динаміки. У цілому, у 2024 р. обсяг податкових надходжень зріс на 155522,6 млн. грн.. порівняно з 2020 р. Водночас повне виконання запланованих показників щодо надходжень спостерігалось починаючи лише з 2021 р., коли показник становив 104,4%.

Варто вказати, що показники виконання перевищили затверджені планові обсяги за такими надходженнями, як податок на доходи фізичних осіб (103,1% у 2021 р., 105,1% - у 2022 р., 100,1% - у 2023 р. та 104,6% у 2024 р.), а також акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів, що у 2020 р. був виконаний на рівні 109%, проте до 2024 р. вже знизився до 102,9%. У 2023 р. абсолютний приріст податку на доходи фізичних осіб відносно 2020 р. склав 111572,2 млн. грн., проте у 2024 р. його надходження зменшилися з 289398,2 млн. грн. у 2023 р. до 257530,7 млн. грн. у 2024 р. (табл. 2.4).

Іншим вагомим джерелом забезпечення податкових надходжень у загальній структурі доходів місцевих бюджетів є місцеві податки та збори.

Упродовж 2020–2024 рр. у структурі доходів місцевих бюджетів України спостерігалось стабільне зростання обсягів надходжень від місцевих податків і зборів.

Таблиця 2.4.

Виконання податкових надходжень місцевих бюджетів України в частині основних видів за 2020-2024 рр.

(млн. грн.)

Показники	2020 р.		2021 р.		2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	Обсяг	% вик-ня	Обсяг	% вик-ня	Обсяг	% вик-ня	Обсяг	% вик-ня	Обсяг	% вик-ня
Податкові надходження	285571,5	98,7	346713,2	104,4	393460,6	100,9	434540,9	102,3	441094,1	104,2
<i>Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринк. вартості</i>	187602,7	97,1	228322,9	103,7	285757,2	104,8	304851,5	100,9	285444,5	104,6
Податок на доходи фіз. осіб	177826,0	97,1	212230,2	103,1	272245,3	105,1	289398,2	100,1	257530,7	104,6
<i>Рентна плата та плата за використ. інших прир. ресурсів</i>	4636,8	99,1	8569,1	133,1	8740,9	107,9	5982,2	94,6	6525,3	98,6
<i>Внутрішні податки на товари і послуги</i>	15554,2	107,8	17849,1	106,5	13081,5	82,8	22399,3	107,5	27838,1	105,9
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрівної торгівлі підакцизних товарів	7168,8	109,0	8236,3	105,2	10219,1	112,6	14029,5	104,4	15871,5	102,9
<i>Місцеві податки</i>	75686,1	101,1	89896,5	103,4	84305,0	91,9	100008,7	105,8	119814,3	103,1
<i>Інші податки та збори</i>	2090,9	97,6	2074,9	112,6	1575,6	90,9	1298,7	117,2	1471,3	115,7

Примітка. Складено автором на основі [33]

Якщо у 2020 р. загальна сума надходжень становила 75686,1 млн. грн., то вже у 2024 р. вона досягла майже 119814,3 млн. грн., що свідчить про посилення фінансового потенціалу органів місцевого самоврядування. Варто зазначити, що найвищий рівень виконання запланованих показників спостерігався у 2023 р. – 105,8%, що може вказувати на активізацію економічної діяльності та покращення адміністрування податкових платежів (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Виконання надходжень місцевих податків і зборів місцевих бюджетів
України у 2020 -2024 рр.**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Місцеві податки та збори	75686,1	89896,5	84305,0	100008,7	119814,3
<i>Рівень виконання</i>	<i>101,1</i>	<i>103,4</i>	<i>91,9</i>	<i>105,8</i>	<i>103,1</i>
Податок майно	37433,3	43242,7	36790,7	43829,3	50237,8
<i>Рівень виконання</i>	<i>100,3</i>	<i>102,5</i>	<i>86,7</i>	<i>105,9</i>	<i>103,1</i>
Збір за місця для паркування транспортних засобів	91,2	127,0	101,7	151,3	174,1
<i>Рівень виконання</i>	<i>92,1</i>	<i>109,6</i>	<i>72,6</i>	<i>104</i>	<i>92,9</i>
Туристичний збір	130,6	243,9	186,4	70,2	273,0
<i>Рівень виконання</i>	<i>75,8</i>	<i>147,1</i>	<i>90,5</i>	<i>222,6</i>	<i>110,4</i>
Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності	0,004	0,4	0,031	0,02	0,2
<i>Рівень виконання</i>	<i>17,8</i>	<i>6318,2</i>	<i>1824,0-</i>	<i>-</i>	<i>20598,1</i>
Єдиний податок	38030,9	46282,3	47226,0	55805,3	69129,0
<i>Рівень виконання</i>	<i>102,1</i>	<i>104,2</i>	<i>96,4</i>	<i>105,7</i>	<i>103,1</i>

Примітка. Складено автором на основі [33]

У структурі місцевих податків домінуючими залишаються податок на майно та єдиний податок. Зокрема, упродовж аналізованого періоду надходження від податку на майно зросли з 37433,3 млн. грн. у 2020 р. до 50237,8 млн. грн. у 2024 р. Рівень його виконання здебільшого перевищував 100%, за винятком 2022 р., коли він знизився до 86,7%. Це зниження, ймовірно, є наслідком дії воєнного стану, що обмежили діяльність частини суб'єктів господарювання. Аналогічна тенденція спостерігалася і щодо надходжень

єдиного податку, які зросли майже удвічі протягом досліджуваного періоду: з 38030,9 млн. грн. до 69129,0 млн. грн.

Щодо менш вагомих джерел надходжень варто відмітити туристичний збір, відносно надходжень якого спостерігалися значні коливання. Так, у 2023 р. відмітимо суттєве їх зменшення (до 70,2 млн. грн.), що може бути обумовлено, на нашу думку, зниженням туристичної активності. Проте у 2024 р. акумульовані обсяги збору зросли до 273 млн. грн., що потенційно свідчить про часткову стабілізацію даної сфери.

Незважаючи на поступове зростання обсягів збору за місця для паркування транспортних засобів, відмітимо особливо низьким рівень його виконання у 2022 р. – 72,6%. Така ситуація може бути наслідком обмежень пересування населення та зниження ділової активності.

Надходження від збору за провадження окремих видів підприємницької діяльності залишаються незначними. Водночас спостерігається різка варіативність у рівні виконання планових показників, що вказує на необхідність вдосконалення підходів до його прогнозування та адміністрування.

Таким чином, аналіз зазначених тенденцій дає підстави стверджувати, що, попри значні виклики, пов'язані з військовими діями та економічною нестабільністю, система оподаткування на місцевому рівні упродовж аналізованого періоду продемонструвала стійкість та спроможність до адаптації. Зростання обсягів надходжень свідчить про наявність позитивних тенденцій у сфері бюджетної децентралізації та потенціал для подальшого розвитку фінансової автономії територіальних громад.

Проаналізуємо особливості надходження податкових платежів до бюджету Микулинецької селищної ради за період 2022–2024 рр.

Як свідчать дані рис. 2.1, аналіз динаміки надходжень до загального та спеціального фондів бюджету упродовж 2022–2024 рр. відображає наявність певних тенденцій у структурі його дохідної частини. У 2022 р. обсяг коштів загального фонду склав 61069 тис. грн, а спеціального – 2625,7 тис. грн. Уже в 2023 р. спостерігалось зростання загального фонду на 9843,6 тис. грн або

приблизно на 16,1%, тоді як обсяг спеціального фонду зріс близько у 2,6 рази — до 6752,3 тис. грн. Це свідчить про активізацію використання цільових надходжень у структурі місцевих бюджетів (рис. 2.1).

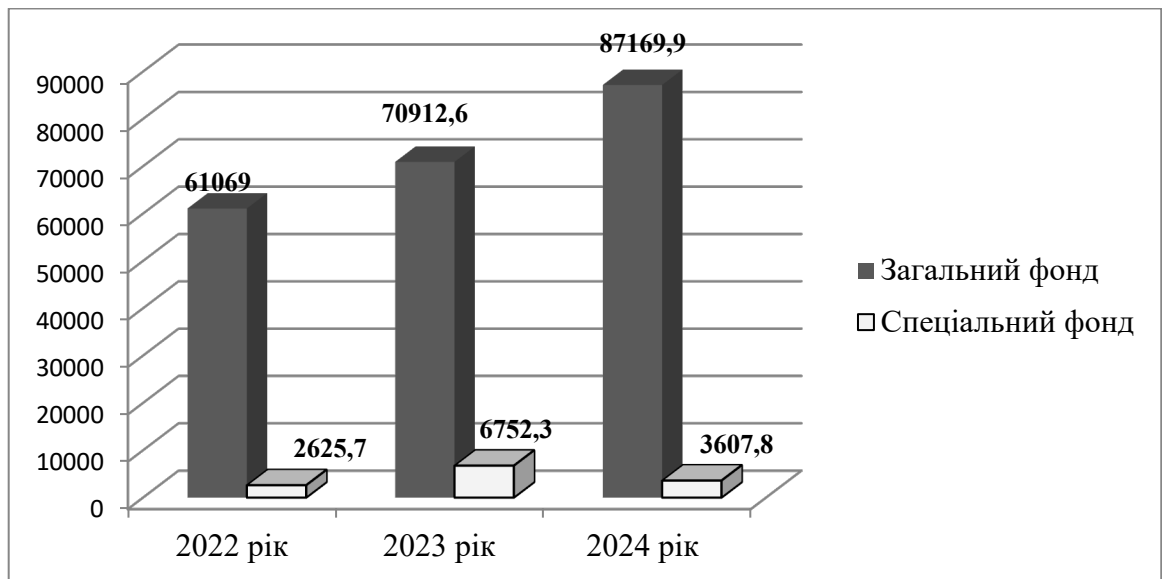

Рис. 2.1. Динаміка доходів бюджету Микулинецької селищної ради без урахування трансфертів за 2020-2024 рр.

Примітка. Складено на основі даних фінансового відділу Микулинецької селищної ради

Проте у 2024 р., незважаючи на суттєве збільшення надходжень до загального фонду, який зріс на 16257,3 тис. грн. і склав 87169,9 тис. грн, відмітимо зниження доходів спеціального фонду — до 3607,8 тис. грн, що майже на 47% менше, ніж у 2023 р. Така ситуація може бути обумовлена зменшенням обсягів цільового фінансування або обмеженням джерел його формування.

Загалом, упродовж аналізованого періоду простежується стабільне нарощування доходів загального фонду бюджету Микулинецької селищної ради, що може свідчити про зростання його фінансових можливостей та застосування ефективних заходів щодо наповнення його основної частини.

Аналіз структури доходів бюджету Микулинецької селищної ради за 2022–2024 рр. дає змогу зробити висновок про значні зміни як у загальних обсягах надходжень, так і у питомій вазі окремих джерел. Загальний обсяг доходів даного бюджету у 2022 р. становив 132455,8 тис. грн, у 2023 р. — 157236,7 тис. грн, а у 2024 р. він сягнув 262906,9 тис. грн, що свідчить про

стале зростання: у 2023 р. — на 18,7%, а у 2024 р. — ще на 67,2% у порівнянні з попереднім роком (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Склад і структура доходів бюджету Микулинецької селищної ради
у 2022 – 2024 рр.**

Види доходів	2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Податкові надходження	60605,7	45,7	70402,5	44,8	153505,6	58,4
Неподаткові надходження	3059,1	2,3	2320,6	1,5	16900,0	6,4
Доходи від операцій з капіталом	29,8	0,02	4941,6	3,1	351,4	0,1
Доходи загального і спеціального фондів МБ без трансфертів	63694,7	48,1	77664,9	49,4	170757,0	64,9
Офіційні трансферти	68761,1	51,9	79571,8	50,6	92149,9	35,1
Разом доходів	132455,8	100	157236,7	100	262906,9	100

Примітка. Складено на основі даних фінансового відділу Микулинецької селищної ради

Найбільшу частку у структурі доходів займають податкові надходження, частка яких у 2024 р. зросла до 58,4% (153505,6 тис. грн), що майже вдвічі перевищує показник 2022 р. — 60605,7 тис. грн (45,7%). Це свідчить про зміцнення фіскальної бази громади та зростання ролі власних джерел у формуванні бюджету.

Разом з тим прослідковувалось зниження частки офіційних трансфертів з 51,9% у 2022 р. до 35,1% у 2024 р., незважаючи на зростання їх абсолютного обсягу (з 68761,1 тис. грн. до 92149,9 тис. грн.), темпи приросту були значно нижчими порівняно з податковими надходженнями. Така динаміка свідчить про поступове зменшення залежності місцевого бюджету від зовнішнього фінансування та посилення фінансової самостійності.

Вагомі зміни також відбулися у сфері неподаткових надходжень, які у 2024 р. досягли 16900,0 тис. грн (6,4%), що більш ніж у 5 разів перевищує показник 2023 року. Нестабільну тенденцію відмітимо і щодо доходів від операцій з капіталом, зокрема зниження із 4941,6 тис. грн. у 2023 р. до 351,4

тис. грн. у 2024 р., що може свідчити про одноразовий характер окремих капітальних операцій або зміну підходів до управління комунальним майном.

Загалом, зазначені тенденції дають змогу зробити висновки про розширення власної дохідної бази місцевого бюджету, що позитивно впливає на фінансову автономію громади та її здатність до реалізації ефективної бюджетної політики.

Аналізуючи упродовж аналізованого періоду основні бюджетоформуючі доходи загального фонду бюджету Микулинецької селищної ради, доцільно констатувати стабільне зростання обсягів надходжень та зміну окремих складових їх структури.

Зокрема домінуючим джерелом доходів відмітимо податок на доходи фізичних осіб, надходження якого зросли з 36723,3 тис. грн у 2022 р. до 45833,4 тис. грн у 2024 р., абсолютний приріст склав 9110,1 тис. грн. В частині таких джерел найбільшу частину забезпечували надходження із заробітної плати, обсяг яких збільшився на 5964,4 тис. грн. Крім того, надходження ПДФО з інших доходів платників, продемонстрували приріст на 2782,2 тис. грн, а також податкові надходження за результатами річного декларування фізичними особами, зросли на 256,5 тис. грн. Така тенденція загалом свідчить про поступове розширення податкової бази та покращення податкової дисципліни населення.

Збільшення обсягів відмітимо і щодо надходжень від податку на майно: із 9133,9 тис. грн у 2022 р. до 13139,2 тис. грн у 2024 р. Єдиний податок також демонстрував позитивну динаміку: його надходження зросли з 9478,1 тис. грн. до 15833,0 тис. грн, що на 6354,9 тис. грн більше у порівнянні з 2022 р. Така ситуація може свідчити про активізацію малого та середнього підприємництва на території громади.

Зазначимо, що динамічне зростання спостерігалось в частині акцизного податку з ввезених підакцизних товарів: абсолютний приріст становив 4237,8 тис. грн. Акцизний податок із роздрібної торгівлі також збільшився на 1464,9 тис. грн, що свідчить про збільшення обсягів реалізації підакцизної продукції

(табл. 2.7). Таким чином, доходи загального фонду без урахування міжбюджетних трансфертів зросли з 61069,0 тис. грн у 2022 році до 87169,9 тис. грн у 2024 році, забезпечивши абсолютний приріст у 26100,9 тис. грн. Така позитивна динаміка є свідченням підвищення фінансової спроможності бюджету громади та її поступової бюджетної самодостатності.

Таблиця 2.7

Склад та структура основних бюджетоформуючих джерел доходів загального фонду бюджету Микулинецької селищної ради у 2022 – 2024 рр.

Податки	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Абсолютний приріст 2024/2022
	тис. грн.	% викон	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.
<i>Податок на доходи фізичних осіб</i>	36723,3	100,6	38139,7	99,8	45833,4	100,8	9110,1
ПДФО із доходів платника у вигляді з/плати	30244,6	97,5	30031,7	99,5	36209,0	99,9	5964,4
ПДФО із доходів платника інших ніж з/плата	6302,6	126,0	7092,4	100,5	9084,8	102,6	2782,2
ПДФО, що сплачується ФО за результ. річн. деклар.	176,1	73,4	995,6	101,6	432,6	126,7	256,5
Податок на майно	9133,9	83,2	12173,4	112,3	13139,2	106,5	4005,3
Єдиний податок	9478,1	85,6	11901,8	96,7	15833,0	103,7	6354,9
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів	1481,0	49,3	3436,6	120,1	5718,8	120,3	4237,8
Акцизний податок з реалізації суб. госп. роздрібної торгівлі підакцизних товарів	3463,2	108,2	3735,4	97,9	4928,1	113,6	1464,9
Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	61069,0	92,4	70912,6	102,3	87169,9	104,7	26100,9

Примітка. Складено на основі даних фінансового відділу Микулинецької селищної ради

Аналіз динаміки виконання місцевих податків і зборів у структурі доходів бюджету Микулинецької селищної ради за 2022–2024 рр. свідчить про позитивні зміни у формуванні дохідної бази громади. Упродовж досліджуваного періоду обсяг надходжень від місцевих податків і зборів зріс з 18618,9 тис. грн у 2022 р. до 28976,3 тис. грн у 2024 р. Абсолютний приріст становив 10357,4 тис. грн, що вказує на суттєве посилення фінансової спроможності громади. Поряд із цим, рівень виконання планових показників зріс з 84,4% у 2022 р. до 105,0% у 2024 р. (табл. 2.8). Ключовим джерелом місцевих надходжень залишається податок на майно, обсяг якого збільшився з

9133,9 тис. грн у 2022 р. до 13139,2 тис. грн у 2024 р., забезпечивши приріст у розмірі 4005,3 тис. грн. Водночас також підвищився рівень виконання плану за цим видом податку - 83,2% до 106,5%, що свідчить про зростання бази оподаткування або покращення якості адміністрування майнових податків.

Таблиця 2.8

Динаміка виконання місцевих податків і зборів у забезпеченні доходів бюджету Микулинецької селищної ради у 2022-2024 рр.

Стаття доходів	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Абсол. приріст 2024/2022
	тис. грн.	% вик-ня, %	тис. грн.	% вик-ня, %	тис. грн.	% вик-ня, %	
Місцеві податки і збори	18618,9	84,4	24078,2	104,3	28976,3	105,0	10357,4
Податок на майно	9133,9	83,2	12173,4	112,3	13139,2	106,5	4005,3
Туристичний збір	6,8	53,5	2,9	29,1	4,0	134,2	-2,8
Єдиний податок	9478,1	85,6	11901,8	96,7	15833,0	103,7	6354,9

Примітка. Складено на основі даних фінансового відділу Микулинецької селищної ради

Відмітимо позитивну динаміку і щодо надходження єдиного податку. За період 2022–2024 рр. надходження за цим джерелом збільшилися на 6354,9 тис. грн: з 9478,1 тис. грн до 15833,0 тис. грн. Зростання рівня виконання зобов’язань з єдиного податку з 85,6% до 103,7% свідчить про стабільність розвитку підприємницької діяльності на території громади.

Натомість туристичний збір, хоча й демонструє високе значення виконання плану у 2024 р. (134,2%), у загальній структурі доходів бюджету залишається незначним за обсягами. Спостерігається абсолютне зменшення надходжень на 2,8 тис. грн, що свідчить про обмежену туристичну активність та незначний вплив цього виду надходжень на загальний обсяг бюджету.

Таким чином, результати проведеного аналізу свідчать про зростання місцевих доходів, підвищення рівня планової дисципліни та зміцнення фінансової основи розвитку громади. Тому у контексті реалізації принципів бюджетної децентралізації актуалізується необхідність посилення ролі місцевих податків, а також виявлення нових джерел формування дохідної частини бюджету з метою забезпечення належного фінансового підґрунтя для задоволення потреб територіальних громад.

В умовах реалізації адміністративної та бюджетної реформ, а також під впливом політичних змін і суперечностей у механізмах бюджетного регулювання на місцевому рівні, перед регіонами постає завдання оптимізації процесу наповнення місцевих бюджетів. Ці процеси ускладнюються порівняно низькими обсягами податкових та інших надходжень, наявністю суттєвих сум податкової заборгованості з боку суб'єктів господарювання та значною залежністю від фінансових трансфертів з державного бюджету. Як наслідок, окремі джерела доходів втрачають своє значення як ефективні фіскальні інструменти, тоді як інші зазнають трансформацій у своїй структурі та впливовості.

2.2. Неподаткові та інші надходження у доходах місцевих бюджетів

З розвитком процесів бюджетної децентралізації актуалізується проблема пошуку додаткових джерел доходів для забезпечення належного фінансування органів місцевого самоврядування та ефективного виконання ними покладених функцій і завдань із максимальним урахуванням потреб населення. Використання переважно податкового механізму формування бюджетних ресурсів не завжди гарантує акумулювання необхідного обсягу коштів, особливо на рівні місцевих бюджетів. У зв'язку з цим, посилюється значення активізації ролі неподаткових надходжень та інших альтернативних джерел у процесі формування доходної частини місцевих бюджетів.

Формування неподаткових надходжень регламентується чинним законодавством та охоплює такі групи доходів, як «доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори і платежі, надходження від некомерційної господарської діяльності, власні надходження бюджетних установ, а також інші види неподаткових надходжень» [6].

Неподаткові надходження при формуванні місцевих бюджетів акумулюються поза межами застосування фіскальних механізмів і виникають у процесі надання платникам певних вигод чи послуг. Їх обсяг визначається з урахуванням вартості ресурсів, витрачених органами державної влади,

бюджетними установами або державними підприємствами на забезпечення суспільно значущих благ.

Аналіз динаміки складу та структури неподаткових надходжень до місцевих бюджетів України у 2020–2024 рр. дає змогу виявити як кількісні зміни, так і трансформації у співвідношенні окремих їх складових.

Упродовж досліджуваного періоду загальний обсяг неподаткових надходжень зріс з 21462,5 млн. грн. у 2020 р. до 43603,7 млн грн у 2024 р., що свідчить про суттєве зростання ресурсної бази місцевих бюджетів за рахунок цієї групи доходів. Проте варто відмітити зменшення обсягів як неподаткових надходжень загалом, так і окремих їхніх видів у 2022 р. із введенням воєнного стану в країні (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Динаміка складу та структури неподаткових надходжень
у доходах місцевих бюджетів України за 2020–2024 рр.**

(млн. грн.)

Види неподаткових надходжень	Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Доходи від власності та підприємницької діяльності	млн. грн.	1578,9	1678,4	1312,1	1777,7	1665,5
	%	7,36	6,17	5,95	4,87	3,8
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	млн. грн.	4117,2	4803,4	4271,3	5298,3	5997,8
	%	19,18	17,67	19,38	14,51	13,7
Інші неподаткові надходження	млн. грн.	2557,9	1811,6	1194,3	1960,7	4169,0
	%	11,92	6,66	5,42	5,37	9,6
Власні надходження бюджетних установ	млн. грн.	13208,5	18889,5	15263,4	27474,7	31771,2
	%	61,54	69,49	69,25	75,25	72,9
Разом	млн. грн.	21462,5	27183,0	22041,1	36511,4	43603,7
	%	100	100	100	100	100

Примітка. Складено автором на основі [39].

Найбільшу частку традиційно забезпечували власні надходження бюджетних установ, обсяг яких у 2024 р. становив 31771,2 млн. грн. або 72,9%

загального обсягу неподаткових надходжень, що на 156% більше у порівнянні з 2020 роком, коли цей показник дорівнював 13208,5 млн. грн. (61,54%) (рис. 2.2).

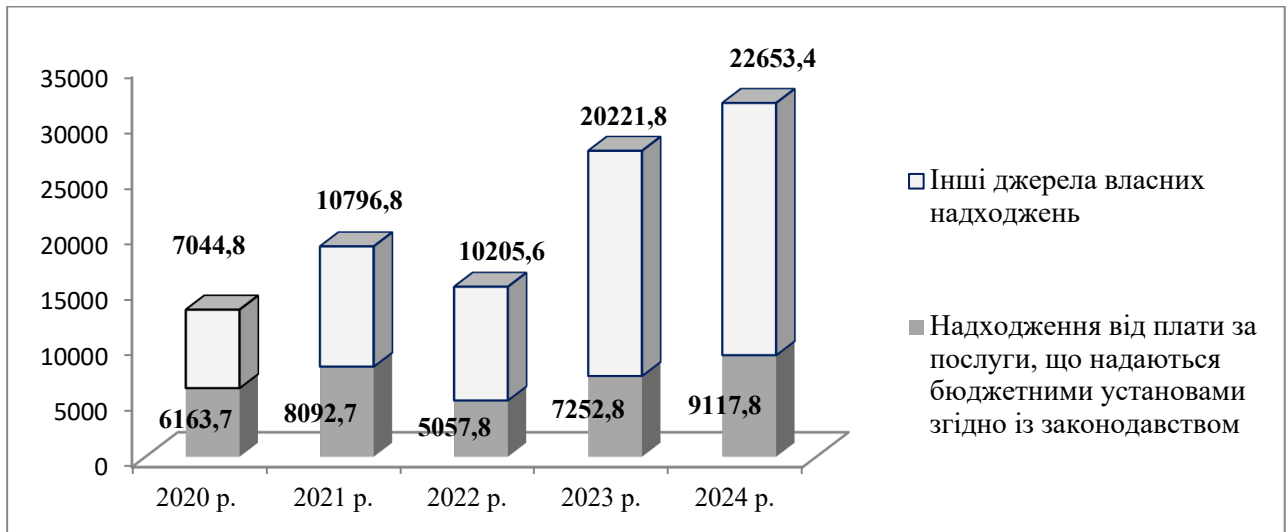

Рис. 2.2. Динаміка видів власних надходжень бюджетних установ у доходах місцевих бюджетів України у 2020 -2024 рр., млн. грн.

Примітка. Складено автором на основі [39].

Щодо структури власних надходжень бюджетних установ, слід зазначити, що протягом аналізованого періоду домінуючу роль відігравали інші джерела власних надходжень, до яких належать «благодійні внески, гранти, дарунки, кошти, залучені для реалізації цільових заходів, а також доходи вищих і професійно-технічних навчальних закладів від розміщення бюджетних коштів на депозитах» [6]. Їх обсяги перевищували надходження, отримані від надання платних послуг бюджетними установами. Слід зауважити, що одним із чинників, який гальмує зростання обсягів власних надходжень бюджетних установ, залишається обмеженість повноважень розпорядників бюджетних коштів у частині їх формування. При цьому характерною особливістю системи управління власними надходженнями бюджетних установ в Україні є збереження високого рівня централізації.

Доходи від адміністративних зборів, платежів і некомерційної господарської діяльності також зросли з 4117,2 млн. грн. у 2020 р. до 5997,8 млн грн у 2024 р. Однак їх частка у загальній структурі доходів зменшилася: з

19,18% до 13,7%, що може свідчити про нерівномірне зростання окремих складових неподаткових надходжень.

Показники доходів від власності та підприємницької діяльності протягом аналізованого періоду демонстрували незначну динаміку. У 2020 р. вони становили 1578,9 млн. грн. (7,36%), а у 2024 р. зменшилися до 1665,5 млн. грн., із часткою лише 3,8% у загальній сумі неподаткових надходжень. Інші неподаткові надходження, незважаючи на коливання в окремі роки, у 2024 р. склали 4169,0 млн. грн., що відповідно становить 9,6% у структурі неподаткових доходів. У порівнянні з 2020 р. їхній обсяг зріс майже вдвічі, що значною мірою обумовлено активізацією процесів отримання доходів за іншими напрямками, не передбаченими основними групами.

За результатами аналізу відмітимо загалом зростання неподаткових надходжень до місцевих бюджетів, з домінуванням власних надходжень бюджетних установ у їхній структурі та одночасним зменшенням питомої ваги доходів від власності і підприємницької діяльності.

У структурі доходів від операцій з капіталом переважають надходження, отримані від продажу земельних ділянок та нематеріальних активів. Однак зауважимо, що процес мобілізації фінансових ресурсів до місцевих бюджетів через продаж земельних ресурсів супроводжується низкою проблем, серед яких особливе занепокоєння викликає високий рівень корупційних ризиків, що суттєво стримує потенційні обсяги надходжень.

Так, аналіз динаміки доходів від операцій з капіталом у структурі місцевих бюджетів України за період 2020–2024 рр. свідчить про нестабільний характер їх надходження та коливання обсягів залежно від економічної ситуації та бюджетної політики. У 2020 р. доходи від операцій з капіталом становили незначну частку у загальній структурі місцевих бюджетів. Протягом наступних років спостерігалось як зростання, так і зниження обсягів цих надходжень, що вказує на їхню залежність від разових операцій, зокрема продажу або оренди комунального майна, земельних ділянок тощо, абсолютний приріст склав 1642, 5 млн. грн. (рис. 2.3).

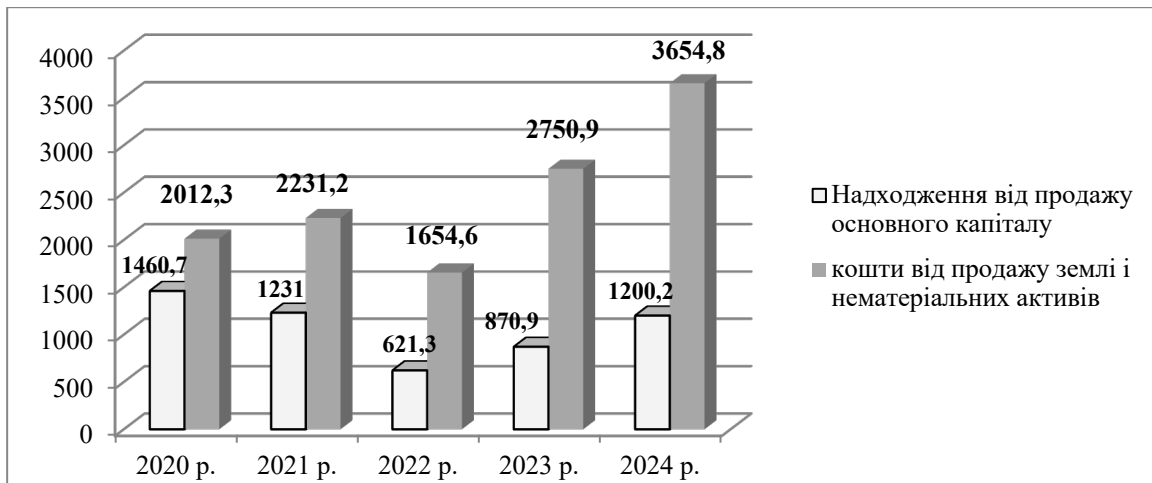

Рис. 2.3. Доходи від операцій з капіталом у доходах місцевих бюджетів України у 2020-2024 рр., млн. грн.

Примітка. Складено автором на основі [39]

Найбільш помітне збільшення доходів від операцій з капіталом зафіксовано у 2023 р., коли спостерігався найбільший приріст їх надходжень – 1346 млн. грн. у порівнянні з 2022 р. відносно інших періодів, що може бути пов'язано з активізацією процесів приватизації, реалізацією комунальної власності або іншими факторами, що сприяли одноразовим надходженням. У 2024 р. приріст таких доходів вже є нижчим, що, ймовірно, обумовлено вичерпанням потенціалу для подальших великих капітальних операцій або зміною пріоритетів у бюджетній політиці місцевих громад.

Загалом доходи від операцій з капіталом залишаються нестабільним дохідним джерелом місцевих бюджетів. Їхній вплив на загальну дохідну базу є обмеженим і має переважно допоміжний характер надходжень. У зв'язку з чим ефективне управління операціями з капіталом потребує збалансованого підходу, який би дозволяв забезпечувати разові надходження без загрози виснаження ресурсного потенціалу місцевих громад у довгостроковій перспективі.

Зазначимо, що надходження від цільових фондів також не мають істотного впливу на формування дохідної частини місцевих бюджетів. Аналіз динаміки надходжень від цільових фондів у місцеві бюджети України протягом 2020–2024 рр. свідчить про нестабільний характер цих надходжень (рис. 2.4).

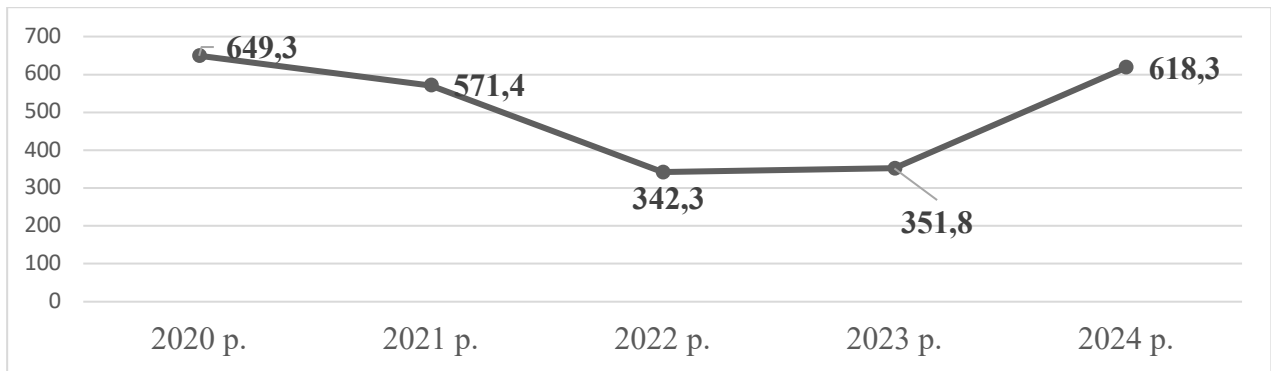

Рис. 2.4. Динаміка обсягів надходжень коштів від цільових фондів до місцевих бюджетів України у 2020–2024 рр., млн. грн.

Примітка. Складено автором на основі [39]

У 2020 р. обсяг надходжень цільових фондів склав 649,3 млн. грн. Проте вже у 2021 р. спостерігалось зниження цього показника до 571,4 млн. грн, а у 2022 р. він досяг мінімального значення за аналізований період — 342,3 млн. грн. Таке зменшення може бути пов'язане як із загальним зниженням активності у формуванні цільових фондів, так і з обмеженням ресурсної бази місцевих бюджетів. У 2023 р. відбулося незначне зростання надходжень — до 351,8 млн грн. Значне поживавлення спостерігається у 2024 році, коли обсяг надходжень від цільових фондів збільшився до 618,3 млн грн, майже досягнувши рівня 2020 р. Це свідчить про певну активізацію роботи у напрямі залучення цільових коштів. Попри загалом позитивну динаміку у 2024 р., надходження від цільових фондів залишаються нестабільним та недостатньо впливовим джерелом формування дохідної частини місцевих бюджетів. Їх роль у забезпеченні фінансової спроможності територіальних громад є обмеженою.

Аналіз динаміки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів України за 2020–2024 рр. дозволяє відзначити певні коливання у їхніх обсягах та зміну ролі у забезпеченні фінансової бази територіальних громад. Зазначимо, що суттєво зменшились обсяги офіційних трансфертів місцевим бюджетам України у 2022 р. у зв'язку із загрозами воєнного стану, зокрема на 65792,3 млн. грн. Однак до 2024 р. вони збільшилися до 189359,9 млн. грн з 136977 млн. грн. у 2022 р., в основному за рахунок зростання дотацій з державного бюджету (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Міжбюджетні трансфери у доходах місцевих бюджетів України у 2020-2024 рр., млн. грн.

Примітка. Складено автором на основі [39]

Щодо забезпечення дохідної частини бюджету Микулинецької селищної ради за рахунок неподаткових та інших надходжень, то відмітимо, що вони займали незначну частку, причому їх обсяги протягом 2022–2024 рр. загалом характеризувалися нестабільністю.

Аналіз динаміки неподаткових надходжень бюджету Микулинецької селищної ради у 2022–2024 рр. свідчить про загальну тенденцію до зниження обсягів цих доходів. У 2022 р. загальний обсяг неподаткових надходжень становив 3059,0 тис. грн, проте вже у 2024 р. він скоротився до 2205,3 тис. грн, що в абсолютному вимірі означає зменшення на 853,7 тис. грн. Варто зазначити, що попри зниження обсягів надходжень, рівень виконання планових показників у 2024 році був вищим порівняно з 2022 роком (178,0% проти 122,0%), що свідчить про певну ефективність у мобілізації наявних ресурсів.

Найбільшу частку у структурі неподаткових надходжень забезпечували власні надходження бюджетних установ, обсяг яких скоротився з 2566,2 тис. грн у 2022 р. до 1492,7 тис. грн у 2024 р. Доходи від власності та підприємницької діяльності навпаки зазнали позитивної динаміки: у 2022 р. їх

обсяг складав 137,6 тис. грн, тоді як у 2024 р. він зріс до 408,3 тис. грн. Абсолютний приріст становив 270,7 тис. грн, а рівень виконання планових показників зріс майже у 4 рази.

Що стосується доходів від операцій з капіталом, то вони демонструють значне зростання: від 29,8 тис. грн. у 2022 р. до 2095,5 тис. грн. у 2024 р. Особливо варто підкреслити, що всі доходи від операцій з капіталом були сформовані за рахунок коштів від продажу земельних ділянок, що забезпечило абсолютний приріст у розмірі 1776,6 тис. грн. (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Склад та виконання неподаткових та інших надходжень бюджету
Микулинецької селищної ради у 2022–2024 рр.**

(тис. грн.)

Стаття доходів	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Абсол. приріст 2024/2022
	тис. грн.	% вик-ня, %	тис. грн.	% вик- ня, %	тис. грн.	% вик- ня, %	
Неподаткові надходження, з них:	3059,0	122,0	2320,3	114,1	2205,3	178,0	-853,7
Доходи від власності та підприємницької діяльності	137,6	111,8	151,8	92,0	408,3	387,0	270,7
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	296,8	109,7	330,5	112,2	290,7	98,8	-6,1
Інші неподаткові надходження	58,3	-	60,7	-	13,6	-	-44,7
Власні надходження бюджетних установ	2566,2	93,5	1777,3	106,0	1492,7	108,3	-1073,5
Доходи від операцій з капіталом	29,8	-	4941,6	111,7	2095,5	1806,4	1776,6
Кошти від продажу землі	29,8	-	4941,6	111,7	2095,5	1806,4	1776,6

Примітка. Складено за даними фінансового відділу Микулинецької селищної ради

Аналіз складу та структури міжбюджетних трансфертів бюджету Микулинецької селищної ради за 2022–2024 рр. свідчить про відповідні зміни у співвідношенні надходжень основних їх видів.

Так, зокрема у 2022 р. загальний обсяг міжбюджетних трансфертів становив 68761,0 тис. грн. Основну частину складали субвенції з державного бюджету — 44293,5 тис. грн, що відповідало 64,4% загального обсягу трансфертних надходжень. Дотації з державного бюджету у цьому році становили 23534,1 тис. грн або 34,2%, тоді як інші трансферти з місцевих бюджетів займали лише 1,4% загальної суми (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Склад та структура міжбюджетних трансфертів бюджету Микулинецької селищної ради у 2022 – 2024 рр.

Види доходів	2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Дотації	23534,1	34,2	35921,8	45,2	18615,6	26,5
Субвенції з державного бюджету	44293,5	64,4	41065,4	51,6	48343,3	68,7
Дотації з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам	270,8	0,4	-	-	-	-
Субвенції з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам	662,8	1,0	2584,6	3,2	3413,8	4,8
Разом доходів	68761	100	79571,8	100	70372,7	100

Примітка. Складено за даними фінансового відділу Микулинецької селищної ради

У 2023 році обсяг трансфертів збільшився до 79571,8 тис. грн. Частка дотацій зросла до 45,2%, що свідчить про збільшення обсягів базової підтримки з боку держави. Водночас частка субвенцій із державного бюджету знизилася до 51,6%. Також було зафіксовано зростання субвенцій з місцевих бюджетів, які у 2023 р. склали 2584,6 тис. грн або 3,2% від загальної суми трансфертів.

У 2024 р. обсяг міжбюджетних трансфертів зменшився до 70372,7 тис. грн. Основну питому вагу складали субвенції з державного бюджету, які досягли 48343,3 тис. грн. або 68,7% загального обсягу. Водночас частка дотацій

знизилася до 26,5%. Частка субвенцій із місцевих бюджетів також дещо зросла — до 4,8%.

Загалом у структурі міжбюджетних трансфертів протягом 2022–2024 рр. домінували субвенції з державного бюджету, що свідчить про збереження високого рівня залежності місцевого бюджету від державного фінансування.

Таким чином, результати аналізу джерел формування дохідної частини місцевих бюджетів України, зокрема за рахунок неподаткових надходжень та інших надходжень, в тому числі доходів від операцій з капіталом та надходжень до цільових фондів, трансфертів, свідчать про їх обмежений вплив на забезпечення ресурсної бази місцевих органів влади. Незважаючи на окремі позитивні тенденції зростання за деякими статтями, їхня роль у загальній структурі доходів залишається незначною. Подібні тенденції спостерігалися і в процесі формування доходів бюджету Микулинецької селищної ради за рахунок зазначених джерел. На вказані процеси істотно впливали такі чинники, як зміни у бюджетно-податковому регулюванні, рівень соціально-економічного розвитку регіонів, особливості реалізації бюджетної політики на місцевому рівні, а також основними стали умови воєнного стану в державі.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Зарубіжний досвід забезпечення доходів місцевих бюджетів та можливість його адаптації у вітчизняну практику

На основі тривалого досвіду розвитку та вдосконалення бюджетних і податкових систем, розвинуті зарубіжні країни розробили та використовують дієві інструменти для управління місцевими фінансами, формування та належного забезпечення дохідної бази місцевих бюджетів. З огляду на це, вивчення як позитивних, так і негативних аспектів світового досвіду може сприяти формуванню та реалізації дієвої та обґрунтованої політики у сфері місцевих бюджетів в Україні.

Проте, автоматичне дублювання навіть найбільш вдалого та перспективного досвіду будь-якої розвинутої країни з місцевих бюджетів не обов'язково призведе до покращень в Україні. Це обумовлює потребу у застосуванні у вітчизняній практиці виваженого ефективного підходу до трансформації системи місцевого самоврядування, адаптовуючи її до історичних особливостей, сучасних реалій та завдань поточної реформи.

Розвиток бюджетних систем у провідних країнах світу характеризується посиленням значення місцевих бюджетів як важливого елементу фінансової системи. У зв'язку зі зростанням обсягів економічної активності та ускладненням управління національними господарськими процесами, на органи місцевого самоврядування покладаються додаткові повноваження з регулювання регіонального розвитку та подолання соціально-економічних диспропорцій.

Сьогодні, коли Україна прагне до європейської інтеграції, децентралізація влади набуває особливої ваги як першочергове завдання держави. У рамках регіональної політики, спрямованої на бюджетну децентралізацію,

першорядним є забезпечення фінансової самостійності місцевих громад та налагодження ефективного механізму формування їхніх доходів.

З метою уникнення економічно безпідставних дій та налагодження оптимальної системи взаємодії між органами влади різних рівнів в Україні, особливої актуальності набуває аналіз зарубіжного досвіду в сфері забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів.

Аналіз досвіду передових країн дозволяє зробити висновок, що бюджетна децентралізація є найбільш ефективним інструментом для забезпечення фінансової незалежності та стійкого розвитку органів місцевого самоврядування.

У розвинених країнах, таких як Швеція, Швейцарія, Фінляндія та Австрія, де місцеві бюджети формуються переважно за рахунок власних надходжень і майже не залежать від центрального уряду, рівень фінансової автономії сягає 70-98%. Натомість у Франції, Данії та Бельгії, де фінансова автономія місцевих бюджетів коливається в межах 55-70%, основу їхньої самостійності складають податки та місцеві відрахування від загальнодержавних податків.

У той час як Норвегія (55%) та Швеція (64%) роблять основну ставку на прямі місцеві податки для забезпечення фінансової самостійності своїх місцевих бюджетів, частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів Румунії, Литви, Словенії та Словаччини не перевищує 20%, що свідчить про інший підхід до формування їхніх доходів [32].

Досвід зарубіжних країн у забезпеченні дохідної частини місцевих бюджетів свідчить про важливість розвиненої системи власних джерел доходів органів місцевого самоврядування та ефективного механізму міжбюджетних трансфертів.

Податкові та неподаткові надходження є основними складовими доходів місцевих бюджетів як в Україні, так і в розвинених країнах. Найбільшу частку податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів демонструють Швеція (61-64%) та Швейцарія (59%), а також Італія, Данія, Іспанія та Франція (понад 55%). Прикладами країн зі значною роллю місцевих податків у

формуванні доходної бази органів місцевого самоврядування є Швеція (близько 60%), Австрія (72%), США (приблизно 65%), Німеччина та Швейцарія (близько 45%) [38].

У більшості розвинених країн пріоритет надається розширенню власної доходної бази місцевих бюджетів. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки та Канаді місцеві бюджети формуються переважно за рахунок місцевих податків, передусім податку на нерухомість. Важливу роль також відіграють податки на доходи фізичних осіб, частина яких надходить безпосередньо до місцевих бюджетів.

Податок на майно відіграє ключову роль у формуванні доходної частини місцевих бюджетів багатьох європейських країн. Зокрема, у Великобританії він забезпечує 99,5% податкових надходжень місцевих бюджетів, в Ірландії та Нідерландах – близько 80%. У Франції майнові податки становлять приблизно 35% доходів місцевих бюджетів, тоді як податки на прибуток підприємств та доходи фізичних осіб забезпечують 20%, а інші місцеві платежі – понад 35%.

У більшості європейських країн обов'язкове запровадження податку на майно пояснюється тим, що власність є однією з найважливіших основ оподаткування. Проте, проблемами залишаються забезпечення об'єктивної оцінки майна та врахування відсутності безпосереднього зв'язку між вартістю власності та фінансовими можливостями її власника.

У країнах Північної Європи муніципальні прибуткові податки є важливим джерелом формування доходів місцевих бюджетів. У Швеції вони забезпечують близько 70% сукупних доходів, у Данії – приблизно 40%, а в Норвегії – понад 35%.

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на досвід Польщі, де ефективність реалізації реформи бюджетної децентралізації здебільшого обумовлена системним підходом до реформування, що передбачав одночасне впровадження низки взаємопов'язаних напрямків реформування, зокрема у сферах адміністративно-територіального устрою, освіти, охорони здоров'я та пенсійного забезпечення. Така комплексність дозволила досягти узгодженості

між окремими напрямками реформ та забезпечити стабільність позитивних результатів.

На сьогодні у Польщі функціонує трирівнева система місцевого самоврядування, що включає гміни, повіти та воєводства, кожен із яких є самостійною адміністративною одиницею. Реформа місцевого самоврядування найбільш суттєво позначилася на розвитку гмін, що співставні в Україні територіальним громадам. У контексті проведених змін органи місцевого самоврядування на цьому рівні отримали реальні повноваження щодо управління та розпорядження власними ресурсами, що супроводжувалося розширенням їх функціональної компетенції та підвищенням рівня відповідальності за результати діяльності [52]

Податок на нерухомість є одним із найважливіших джерел наповнення бюджетів гмін у Польщі. Об'єктом оподаткування виступають земельні ділянки, будівлі або їхні частини, включно з тими, що використовуються для ведення підприємницької діяльності. Розмір податкової ставки встановлюється муніципальною радою, але з урахуванням максимальних меж, визначених міністром фінансів [15].

Власні доходи воєводств складаються переважно з надходжень від управління майном, оренди та продажу нерухомості, плати за адміністративні послуги, а також від провадження господарської діяльності комунальними підприємствами. Однак частка таких надходжень у загальній структурі бюджетів воєводств є незначною. Ключовим джерелом доходів воєводств є частина загальнодержавних податків. Зокрема, бюджети воєводств формуються, в основному, за рахунок близько 1,6 % надходжень від податку на доходи фізичних осіб та 14,7 % від податку на доходи юридичних осіб. Проте такий механізм розподілу сприяє забезпеченню фінансової бази регіонального рівня без права самостійного встановлення податкових ставок. Значну роль у формуванні доходів воєводств відіграють державні трансферти. Зокрема, воєводства отримують загальні субвенції з державного бюджету, які призначені

для фінансування делегованих повноважень у сферах освіти, охорони здоров'я, транспорту та інших напрямів розвитку регіональної інфраструктури.

Доходи бюджетів повітів формуються шляхом поєднання закріпленої частки загальнодержавних податків, державних субвенцій, цільових дотацій, власних надходжень та фінансування з європейських фондів, що забезпечує відносну фінансову стабільність, але водночас обмежує фінансову автономію даного рівня місцевого самоврядування. Зазначимо, що повіти мають обмежений обсяг власних податкових надходжень і значною мірою залежать від перерозподілу загальнодержавних податків і обсягів трансфертів із державного бюджету [52].

Важливо вказати на те, що бюджетна децентралізація, проведена в Польщі, демонструє позитивні результати, що роблять її одним з найбільш вдалих прикладів у європейському та світовому контексті.

Важливою особливістю фінансування місцевих бюджетів Чехії є те, що муніципалітети мають чітко визначені джерела доходів, а система перерозподілу коштів спрямована на вирівнювання фінансових можливостей між громадами різного рівня економічного розвитку [26]. Така модель забезпечує високий рівень фінансової самостійності органів місцевого самоврядування та сприяє ефективному виконанню ними покладених функцій. Основними джерелами забезпечення доходів місцевих бюджетів Чехії є:

- власні податкові надходження, до яких належать місцеві податки і збори, які вони мають право встановлювати відповідно до законодавства (податок на нерухоме майно, туристичний збір, податок на розміщення реклами, збори за утримання громадських місць тощо);

- частки загальнодержавних податків (податку на доходи фізичних осіб, податку на доходи юридичних осіб, частка податку на додану вартість), які розподіляються відповідно до спеціально встановлених нормативів, що гарантує стабільність бюджетного планування для місцевих громад;

- неподаткові доходи (плата за надання адміністративних послуг (реєстрація актів, видача дозволів, доходи від оренди та продажу комунального майна, доходи від господарської діяльності комунальних підприємств);

- державні трансферти (як загальні трансферти для підтримки фінансової спроможності громад, так і цільові дотації на виконання конкретних завдань, зокрема у сферах освіти, соціального захисту, охорони здоров'я, розвитку інфраструктури;

- кошти Європейського Союзу (на реалізацію програм регіонального розвитку, екологічних проектів, модернізації інфраструктури та підтримки інноваційних ініціатив).

Варто акцентувати при дослідженні системи формування доходів місцевих бюджетів Чехії на високому рівні передбачуваності та правової визначеності джерел доходів, що дозволяє муніципалітетам здійснювати середньо- і довгострокове бюджетне планування, а також забезпечувати значний рівень фінансової автономії територіальних громад.

Результати дослідження специфіки формування доходів місцевих бюджетів Республіки Болгарія виявив дворівневу їх систему, що включає бюджети громад та округів. Бюджети муніципалітетів (громад) Болгарії формуються переважно за рахунок таких джерел:

- власні податкові надходження, у складі яких основні місцеві податки включають: податок на нерухоме майно; транспортний податок (на власників автомобілів); податок на придбання майна; патентний податок для фізичних осіб-підприємців; туристичний збір. Органи місцевого самоврядування мають право встановлювати ставки цих податків у межах, визначених національним законодавством.

- неподаткові доходи (плата за адміністративні послуги; орендна плата за користування муніципальним майном; штрафи, пені, інші стягнення; доходи від комунальних підприємств.

- закріплені частки загальнодержавних податків, зокрема вагомим джерелом є частка податку на доходи фізичних осіб, яка спрямовується до місцевих бюджетів згідно з фіксованими нормативами.
- трансферти з державного бюджету (загальні субвенції на забезпечення базових потреб (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист), цільові дотації для фінансування конкретних державних програм.
- кошти європейських фондів (фінансування муніципальних проєктів за рахунок коштів Європейського Союзу в рамках політики регіонального розвитку) [26].

Характерною особливістю системи оподаткування нерухомого майна в Болгарії є його найнижчий рівень серед країн Європи. Його нарахування базується на податковій оцінці об'єкта нерухомості та встановлюється індивідуально для кожного муніципалітету рішенням Муніципальної ради. При цьому, для нерухомого майна, що використовується як основне житло, передбачено застосування пільгової ставки у розмірі 50%. Вважаємо за доцільне акцентувати на зазначеній особливості, що потенційно є позитивним аспектом для імплементації у вітчизняну практику.

Варто вказати на те, що значна кількість науковців підтверджує високу ефективність податку на нерухоме майно при його застосуванні на місцевому рівні, що зумовлено значною мірою легкістю ідентифікації об'єкта оподаткування. Проте, вагомим недоліком залишається складність адміністрування, що обумовлена відсутністю прямої кореляції між фінансовим станом власника та вартістю майна, а також проблемами, пов'язаними з розробкою об'єктивних методологій оцінки вартості нерухомості.

Формування доходів місцевих бюджетів Угорщини свідчить про значну залежність від державних трансфертів, які забезпечують близько 50% їхньої дохідної частини. Власні ж доходи, сформовані переважно за рахунок податкових надходжень, не перевищують 30%. Структура податкових надходжень місцевих бюджетів Угорщини включає податок з обороту, комунальний податок, податок на нерухомість та туристичний збір. Проте така

модель призводить до фінансової нерівномірності, коли більш самодостатні територіальні громади, маючи значний потенціал для мобілізації місцевих податків та залучення інвестицій через механізми приватно-публічного партнерства, не відчують проблем з фінансуванням, на відміну від менш розвинених територій.

Досвід Словацької Республіки також підтверджує позитивний вплив реформи бюджетної децентралізації. Система публічного адміністрування в Словаччині характеризується дворівневою структурою, що включає державну владу та органи місцевого самоврядування (муніципалітети).

Муніципалітети в Словаччині є суб'єктами права, що володіють майновими та земельними активами, а також мають власний бюджет, який забезпечує їхню фінансову автономію від державного управління. Органи місцевого самоврядування здійснюють управління соціально-економічним розвитком відповідних територій, несучи повну відповідальність за результати. Реалізація їхніх функцій відбувається самостійно, без державного втручання та контролю за використанням бюджетних коштів. Фінансування власних повноважень здійснюється переважно за рахунок власних доходів, що обумовлює зацікавленість місцевих органів влади у їхньому зростанні [55].

Органи місцевого самоврядування регіонального рівня також мають статус юридичних осіб, наділеними власними фінансовими ресурсами, майновим комплексом та земельними ділянками, та мають право на провадження господарської діяльності, при цьому зберігають функціональну незалежність від державної адміністрації та органів місцевого самоврядування первинного рівня (муніципалітетів).

У Словацькій Республіці муніципалітети відіграють домінуючу роль на рівні місцевого самоврядування. Внаслідок впровадження бюджетної децентралізації у Словаччині відбулося значне зміцнення фінансової автономії бюджетів адміністративно-територіальних одиниць нижчого рівня. Реформа забезпечила трансформацію системи фінансування від домінування

міжбюджетних трансфертів до формування фінансово незалежних одиниць, здатних забезпечувати власні потреби за рахунок акумульованих доходів.

Фінансова політика на місцевому рівні в Словаччині характеризується дискреційністю щодо запровадження місцевих податків. Муніципалітети володіють повноваженнями самостійно визначати перелік застосовуваних податків, встановлювати їхні ставки, регламентувати процедури нарахування та сплати, а також визначати умови надання податкових преференцій. Власні податкові надходження місцевих бюджетів Словаччини до свого складу включають такі місцеві податки, як: податок на нерухоме майно (житлова і нежитлова власність, земельні ділянки); місцевий податок на проживання (туристичний збір); податок на собак; податок на використання публічного простору; податок на автомати для розваг, гральні автомати.

Найважливішим джерелом доходів для місцевих бюджетів є частка надходжень від податку на доходи фізичних осіб, яка відповідно до законодавства розподіляється між муніципалітетами та вищими територіальними одиницями за визначеними пропорціями. Такий розподіл є стабільним механізмом підтримки фінансової спроможності місцевого самоврядування [55]. Результатом бюджетної децентралізації у Словаччині стало формування належної фінансової основи для органів місцевого самоврядування, що дозволило їм забезпечити виконання власних повноважень.

На підставі проведеного аналізу можна констатувати, що адаптація зарубіжного досвіду у сфері формування доходів місцевих бюджетів сприятиме подальшій ефективній трансформації системи місцевого самоврядування в Україні. На нашу думку, визначальним чинником у цьому контексті є поглиблення процесів децентралізації та забезпечення повної відкритості й прозорості процедур формування місцевих бюджетів.

3.2. Проблеми забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів України та шляхи їх вирішення в сучасних умовах

Вирішення проблем забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів постає надзвичайно важливим завданням для забезпечення стабільного функціонування системи місцевого самоврядування, особливо в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України. В сучасних реаліях місцеві бюджети виступають не лише фінансовою основою реалізації базових публічних послуг, а й одним із ключових механізмів забезпечення економічної стійкості та розвитку територій.

Для вдосконалення процесу формування місцевих бюджетів у контексті здійснюваних реформ необхідно сконцентруватись на таких пріоритетних напрямках: збільшення фінансової незалежності та забезпечення фінансової стабільності місцевих бюджетів, посилення їхньої власної ресурсної бази, фінансова підтримка територіальних громад, а також вдосконалення механізмів міжбюджетних відносин.

Незважаючи на посилення та розвиток децентралізаційних процесів, що сприяли зростанню фінансової стійкості місцевих бюджетів в Україні шляхом збільшення власних дохідних джерел та зменшення залежності від обсягів наданих трансфертів, вітчизняна практика вказує на окремі проблемні аспекти, зокрема: структурний дисбаланс доходів і видатків місцевих бюджетів, невідповідність між акумульованими доходами та обсягом делегованих повноважень, недостатній рівень розвитку місцевого оподаткування й відповідно її обмежений вплив на власні доходи, фрагментований підхід до надання субвенцій на вирішення локальних інфраструктурних проблем, а також обмежений доступ місцевої влади до позикових ресурсів.

Наявність проблем забезпечення дохідної бази місцевих бюджетів вимагає створення ефективної системи надання публічних послуг на місцях.

Формування стабільної та достатньої дохідної бази місцевих бюджетів є однією з істотних умов ефективного функціонування місцевого самоврядування

та забезпечення соціально-економічного розвитку територій. Проте низка системних проблем, які виникають в процесі наповнення дохідної частини місцевих бюджетів стримують реалізацію потенціалу процесів децентралізації. Відповідно в сучасних умовах воєнного стану в Україні дана проблематика, як свідчить проведений аналіз стану забезпечення доходів місцевих бюджетів, особливо загострилася, набувши нових специфічних рис. Адже військова агресія спричинила значне погіршення економічної ситуації в країні та регіонах, що безпосередньо вплинуло на обсяги надходжень до місцевих бюджетів та можливості територіальних громад реалізовувати свої повноваження.

Тому в контексті зазначеного, а також результати проведеного дослідження стану забезпеченості дохідних джерел місцевих бюджетів дали змогу виявити основні проблеми, що не сприяють повною мірою належній їх акумуляції.

Так, в першу чергу, зазначимо, що внаслідок бойових дій та враховуючи загрози воєнного стану, значна кількість суб'єктів господарювання припинила діяльність або втратила активи, що призвело до зменшення надходжень від основних бюджетоутворюючих податків, насамперед податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку та плати за землю. Зокрема, на значній частині територій, де тривають бойові дії або існують обмеження у використанні земельних ресурсів, органи місцевого самоврядування втратили та продовжують втрачати надходження від орендної плати та земельного податку. Варто зауважити, що податки на доходи фізичних осіб, які є основним джерелом доходів місцевих бюджетів, часто не враховують реальне місце проживання платників, що викривлює розподіл фінансових ресурсів між громадами.

Активізація міграційних процесів у зв'язку із масовим переміщенням населення у безпечніші регіони чи за кордон призвело до зменшення кількості платників податків та до зміни їхньої структури на місцях, що викликало відповідно втрати у доходах бюджетів постраждалих територій та нерівномірне

навантаження на бюджети громад, що приймають внутрішньо переміщених осіб.

Крім того, процес адміністрування місцевих податків і зборів ускладнило обмеження в доступі до реєстрів, знищення облікової документації та порушення роботи державних органів податкового контролю на тимчасово окупованих та прифронтових територіях.

Відмітимо, що через обмежену базу оподаткування та відсутність дієвих стимулів для розширення місцевих податкових надходжень значна частина доходів формується за рахунок перерозподілу загальнодержавних ресурсів. Власні податкові та неподаткові надходження в більшості громад залишаються на низькому рівні, що зумовлює їхню високу залежність від трансфертів з державного бюджету, що особливо гостро проявляється в малих і сільських громадах.

З огляду на суттєву переорієнтацію державного бюджету на фінансування оборонних потреб, обсяги міжбюджетних трансфертів для громад обмежені або перерозподіляються за пріоритетними напрямками, що ускладнює фінансову стабільність місцевих бюджетів.

В сучасних умовах воєнного стану в країні громади змушені фінансувати додаткові витрати на підтримку внутрішньо переміщених осіб, гуманітарну допомогу, відновлення інфраструктури, що, в свою чергу, посилює зростання соціального навантаження на місцеві бюджети та створює суттєвий дефіцит ресурсів.

Крім того, загалом місцеві органи влади часто не в повній мірі залучають потенційні доходи від використання комунальної власності, залучення інвестицій, розвитку муніципального підприємництва чи використання грантових програм, зокрема європейських фондів.

З огляду на зазначене, доцільно вказати на те, що постійна невизначеність безпекової ситуації ускладнює прогнозування надходжень та планування бюджетних видатків на середньо- і довгострокову перспективу.

Таким чином, проблеми забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів вимагають комплексного підходу до їх вирішення, який має передбачати розширення власної фінансової бази громад, удосконалення податкового адміністрування, підвищення прозорості бюджетних процесів і стимулювання місцевого економічного розвитку

В контексті вищевикладеного, варто наголосити на необхідності вирішення проблем забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів, що є стратегічно важливим не лише для ефективного функціонування органів місцевого самоврядування, а й для забезпечення економічної стабільності, соціальної згуртованості та сталого розвитку держави в цілому.

Функціонування місцевого самоврядування безпосередньо пов'язане із забезпеченням населення базовими життєвими потребами, такими як доступ до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунальних послуг, благоустрою територій та безпеки. Саме через місцеві бюджети фінансується переважна частина послуг, які забезпечують якість життя громадян та соціальну стабільність у суспільстві. У сучасних умовах, особливо в період воєнного стану, коли централізовані ресурси спрямовуються передусім на оборонні потреби, роль місцевих бюджетів у гарантуванні базових послуг населення істотно зростає. Недостатність фінансового забезпечення місцевих бюджетів призводить до зниження якості й доступності таких послуг, що створює передумови для загострення соціальної напруженості, зростання недовіри до влади та погіршення гуманітарної ситуації в окремих регіонах.

Одним із ключових чинників, що обумовлюють нагальну потребу у вирішенні проблем забезпечення доходної частини місцевих бюджетів, є необхідність зміцнення фінансової стійкості та стимулювання економічного розвитку територіальних громад. В умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, руйнування економічної інфраструктури та внутрішньої міграції населення, особливої актуальності набуває забезпечення фінансової самодостатності громад. Фінансова спроможність громади виступає базовою передумовою для реалізації економічних стратегій розвитку, залучення

інвестицій, підтримки підприємницької активності та створення нових робочих місць. Бюджетні ресурси дозволяють муніципалітетам не лише виконувати базові функції з надання суспільних послуг, але й активно впливати на економічну динаміку території через розвиток інфраструктури, підтримку місцевого бізнесу, інноваційних проектів та залучення зовнішнього фінансування.

Основним чинником, що обумовлює необхідність вирішення проблем забезпечення доходів місцевих бюджетів варто визнати підвищення довіри до влади та зміцнення інституційної спроможності громад. У сучасних умовах довіра до місцевої влади значною мірою залежить від здатності органів місцевого самоврядування ефективно виконувати свої функції, забезпечуючи належну якість публічних послуг, розвиток інфраструктури та соціальну підтримку населення.

Зазначимо, що особливої актуальності в умовах динамічного розвитку суспільно-політичних процесів, військової агресії, економічної нестабільності та глобальних кризових явищ набуває забезпечення спроможності місцевих бюджетів адаптуватися до нових викликів і ризиків. Формування достатньої і диверсифікованої дохідної бази місцевих бюджетів є необхідною умовою для ефективної адаптації до змінних умов зовнішнього середовища. Відсутність фінансової гнучкості суттєво обмежує здатність громад швидко реагувати на кризові ситуації, такі як надзвичайні події природного чи техногенного характеру, економічні потрясіння, масштабні міграційні процеси або військові загрози.

Таким чином, в сучасних умовах воєнного стану в державі та економічної нестабільності в суспільстві необхідним постає розв'язання проблем забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів, що є невід'ємним чинником формування та утвердження ефективної, підзвітної та орієнтованої на потреби громадян системи місцевого самоврядування, що забезпечує стійкість демократичних процесів та розвиток громад у довгостроковій перспективі в контексті реалізації довгострокових цілей державної політики регіонального

розвитку. Тому, вищевикреслені проблеми дали змогу виокремити основні напрями їх вирішення, зокрема:

1. Посилення фінансової автономії громад в частині розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо встановлення ставок місцевих податків і зборів, запровадження нових джерел власних доходів

2. Оптимізація структури та удосконалення системи місцевого оподаткування шляхом спрощення адміністрування, підвищення справедливості та економічної ефективності місцевих податків, зокрема податку на нерухоме майно та плати за землю.

3. Підвищення ефективності адміністрування доходів із впровадженням цифрових інструментів для обліку платників, автоматизації процесів справляння податків, розвиток електронних сервісів для громадян і бізнесу, що дозволять мінімізувати втрати доходів через недоїмку та підвищити прозорість фінансових потоків.

4. Диверсифікація джерел доходів місцевих бюджетів, зокрема в частині активізації залучення неподаткових доходів – орендна плата за комунальне майно, доходи від діяльності муніципальних підприємств, гранти міжнародних донорів і кошти європейських фондів.

5. Запровадження механізмів стимулювання економічної активності на місцевому рівні із створенням сприятливого середовища для розвитку малого і середнього бізнесу, залучення інвестицій, підтримкою підприємницьких ініціатив, що сприятиме розширенню податкової бази громад.

6. Формування ефективної системи міжбюджетних відносин в частині забезпечення справедливого розподілу бюджетних ресурсів між громадами з різним рівнем економічного розвитку.

7. Забезпечення прозорості та підзвітності бюджетного процесу, що підвищить довіру громадян до місцевої влади.

ВИСНОВКИ

В сучасних умовах суспільних трансформацій ефективне формування місцевих бюджетів відіграє ключову роль у посиленні практичної значимості органів місцевого самоврядування та розширенні їхніх реальних повноважень. Саме місцеві бюджети дають змогу місцевій владі, враховуючи територіальні особливості, максимально задіювати ресурсний потенціал та забезпечувати жителів унікальними суспільними послугами та благами.

Доходи місцевих бюджетів виступають фундаментом економічного зростання та соціального поступу територіальних громад. Забезпечення місцевих бюджетів достатніми джерелами надходжень розширює спроможність органів місцевого самоврядування ефективно виконувати покладені на них функції та задовольняти потреби населення. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває необхідність аналізу сучасного стану дохідної частини місцевих бюджетів та пошуку шляхів вирішення проблем її забезпечення.

Процеси децентралізації, що зумовлюють трансформацію бюджетних відносин, передбачають насамперед необхідність формування стабільної системи надходжень до місцевих бюджетів, що забезпечить ефективне фінансування видаткових зобов'язань та реалізацію повноважень органів місцевого самоврядування, спрямованих на надання якісних суспільних послуг населенню. Це зумовлює необхідність використання, в першу чергу, передових методик планування та прогнозування податкових, неподаткових і інших джерел доходів, а також ефективного застосування дієвих механізмів міжбюджетного регулювання в межах бюджетного процесу.

Особлива увага при цьому приділяється забезпеченню ефективності та стабільності бюджетного законодавства, пошуку шляхів розширення власної доходної бази місцевих бюджетів, відповідності обсягів мобілізованих ресурсів фінансовим потребам для реалізації усіх функцій і завдань місцевих органів влади, а також підвищенню гнучкості системи місцевого оподаткування.

Крім того, важливою умовою реформування фінансової системи держави і підвищення фінансової спроможності місцевого самоврядування є створення ефективного та справедливого механізму розподілу міжбюджетних трансфертів.

У цьому контексті пріоритетним напрямом є визначення заходів із удосконалення процесів формування дохідної бази місцевих бюджетів і механізмів міжбюджетного вирівнювання, що забезпечить як розширення фінансових можливостей органів місцевого самоврядування, так і зміцнення фінансової стабільності держави.

У процесі дослідження здійснено теоретичне узагальнення та ґрунтовний аналіз сучасного стану доходів місцевих бюджетів, а також опрацьовано зарубіжний досвід формування їх дохідної бази за основними джерелами надходжень, що дозволило окреслити основні шляхи вирішення наявних проблем і сформулювати відповідні висновки.

Досягнення ефективного соціально-економічного розвитку регіонів вимагає забезпечення акумулювання стабільних надходжень до місцевих бюджетів, що обумовлює необхідність активізації участі органів місцевого самоврядування у реалізації суспільних інтересів та утвердженні принципів демократичного розвитку.

Формування місцевих бюджетів із урахуванням безпосереднього взаємозв'язку між економічним потенціалом регіонів і показниками бюджетних надходжень виступає визначальним чинником реалістичної оцінки фінансових ресурсів та можливостей їх цільового використання. Тому основною передумовою якісного оцінювання джерел доходів бюджету та досягнення високої ефективності їх виконання є впровадження безперервного процесу прогнозування результативності їх використання.

Удосконалення бюджетного процесу, включаючи планування бюджетів, зумовлює потребу в додатковій організаційній модернізації та оптимізації діяльності всіх суб'єктів бюджетного планування, оскільки саме від їхньої

ефективної роботи залежить своєчасне та відповідне сучасним вимогам виконання бюджетів на місцевому рівні.

Забезпечення стабільності бюджетних показників вимагає трансформації ролі доходів місцевих бюджетів у формуванні ресурсного потенціалу територіальних громад, а також підходів до їх функціонування в сучасних умовах та оптимізації джерел надходжень відповідно до пріоритетних напрямів місцевої бюджетної політики.

Ефективна мобілізація податкових, неподаткових та інших доходів до місцевих бюджетів є визначальним чинником для реалізації органами влади наданих їм повноважень, а також для забезпечення регулювання й стимулювання економічної та соціальної діяльності на регіональному рівні, що, у свою чергу, сприяє стійкому розвитку територіальних громад.

Узагальнюючи наукові підходи, вважаємо за доцільне доходи місцевих бюджетів розглядати як систему економічних відносин, що полягають у формуванні грошових фондів органами місцевого самоврядування та їхньому цільовому використанні для фінансування соціально-економічних потреб територіальних громад. Зазначимо, ефективність процесів формування дохідної частини місцевих бюджетів значною мірою залежить від належного нормативно-правового забезпечення, а також від чіткого виконання учасниками бюджетного процесу покладених на них функцій та завдань.

Проведений аналіз структури та динаміки доходів місцевих бюджетів засвідчив, що, незважаючи на збільшення обсягів дохідної частини, упродовж 2020-2024 рр. залишається невисокою питома вага власних доходів у структурі місцевих бюджетів, що відповідно призводить до поступового зниження ефективності використання бюджетних ресурсів та обумовлює потребу в пошуку додаткових джерел надходжень.

Встановлено, що наразі неподаткові та інші податкові надходження мають незначний вплив на формування дохідної частини місцевих бюджетів, проте податковий метод мобілізації фінансових ресурсів зберігає провідне значення, залишаючись основним інструментом бюджетного наповнення.

У зв'язку з цим, вважаємо, що особливу увагу слід приділити підвищенню рівня надходжень від місцевих податків, оскільки їх недостатній обсяг не сприятиме формуванню належним чином податкового потенціалу регіонів та відповідно обмежує фінансову самостійність громад. Тому, враховуючи викладене, слід акцентувати на необхідності вдосконалення справляння місцевого податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, як важливого чинника розширення фінансового потенціалу громад.

Проведене дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду формування доходів місцевих бюджетів дозволило виявити ряд проблем, причому найбільш вагомими серед них, можна вважати наступні:

- нестабільність дохідних джерел, що проявляється у значних коливаннях обсягів надходжень та залежності від зовнішніх економічних і політичних чинників. нестабільність дохідної бази;
- недостатня фіскальна значимість місцевих податків і зборів;
- існування місцевих податків, витрати на адміністрування яких перевищують обсяги отриманих доходів;
- обмежені можливості місцевого оподаткування у порівнянні з зарубіжними країнами через незначний перелік податків і зборів.

У сучасних умовах важливу роль у вирішенні проблем забезпечення доходної частини місцевих бюджетів відіграватимуть посилення контролю з боку органів місцевого самоврядування за процесом справляння місцевих податків і зборів, розширення їхніх повноважень у сфері формування місцевих бюджетів, а також подальше вдосконалення бюджетно-правового регулювання.

Таким чином, враховуючи вищенаведене, до основних напрямів вирішення проблем формування доходної частини місцевих бюджетів та забезпечення сталого нарощення ресурсного потенціалу регіонів доцільно віднести:

- підвищення значимості податкових надходжень у структурі власних доходів місцевих бюджетів шляхом удосконалення механізмів місцевого

оподаткування, зокрема в частині справляння податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;

- розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері запровадження та адміністрування місцевих податків і зборів із можливістю самостійного визначення їхніх ставок, що сприятиме збільшенню власних доходів бюджетів і підвищенню фінансової незалежності громад;

- активізація використання потенціалу місцевих податків і зборів, зростання частки місцевих податків і зборів у загальній структурі їхніх надходжень як основних джерел власних доходів в контексті стимулювання розвитку місцевих бюджетів;

- нарощення фінансових ресурсів місцевих бюджетів із паралельною оптимізацією видатків завдяки активізації діяльності комунального сектору та стимулюванню створення малих підприємств на місцевому рівні;

- підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у розширенні фінансової бази шляхом закріплення за ними права на пошук і залучення додаткових джерел доходів;

- підвищення результативності механізмів акумулювання неподаткових доходів.;

- можливість використання позикових фінансових ресурсів для мобілізації доходів місцевих бюджетів у разі дефіциту власних коштів та необхідність упорядкування процесу їх залучення на законодавчому рівні;

- активізація залучення грантів через використання фандрейзингових технологій як додаткового джерела фінансування соціально-економічного розвитку та реалізації стратегічних ініціатив громад тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетна система: підручник / за ред. В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко та З. М. Лободіної. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 460 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/43482>
2. Бюджетна система : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 624 с.
3. Бобрик О.В. Бюджетна децентралізація в Словацькій Республіці: уроки для України. *Науковий вісник КаУ ім. А. Волошина*. 2020. Вип. 1. С. 187–192. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30499/1/Бобрик%20О.В.%20Бюджетна%20децентралізація%20в%20Словацькій%20Республіці%20уроки%20для%20України.pdf>.
4. Булик М., Щур У. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні фінансової спроможності територіальних громад. *Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів*: зб. матер. XXI Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль, 24 трав. 2024 р.). Т. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 223 с.
5. Булик М., Стець А. Проблеми забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Молодь у сучасній науці: погляд у майбутнє*: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти (м. Хмельницький, 6 трав. 2025 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права ім. Л. Юзькова, 2025. С. 256-258.
6. Бюджетний кодекс України : Закон України № 2456-VI від 08.07.2010 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
7. Бюджетний менеджмент : Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; Київ: КНЕУ, 2004. 864 с.
8. Василик О. Д., Павлюк К. В. Бюджетна система України : Підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.
9. Горин В. П., Булавинець В. М. Плата за землю як інструмент фіскального регулювання суспільного добробуту. *Вчені записки Таврійського*

національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2020. Т. 31 (70). № 3. С.46-52. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/52315>

10. Горин В. П., Глушко М. С. Економічний зміст та середовище формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування від оподаткування. *Ефективна економіка*. 2023. № 13. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1692>

11. Горин В. П., Савчук С. В. Резерви нарощування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2023. № 13-14. С. 11-20. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48273>

12. Грабчак К. М., Матвійчук В. І. Формування дохідної частини місцевих бюджетів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економіка і організація управління*. 2021. №3. С. 149–157. URL: <https://journals.tntu.edu.ua/eem/article/view/2021-3-149>

13. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: Монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 496 с.

14. Дем'янишин В. Г., Погріщук Г. Б. Бюджетний менеджмент: підручник. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 558 с.

15. Демченко О. П., Яковенко К. А. Реформа бюджетної децентралізації: досвід Республіки Польща та реалії реалізації в Україні. *Економіка і суспільство*. 2022. № 40. С. 123–130.

16. Дем'янчук О. І., Сахарук Н. І. Формування доходів місцевого бюджету в умовах бюджетно-податкових реформ в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2021. № 22. с. 47–54.

17. Дума В. Л. Міжнародний досвід формування бюджетного потенціалу місцевих фінансів. *Економіка та суспільство*. 2022. № 13. С. 183–188. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/183.pdf

18. Західна О. Р., Бундз Н. Б. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2022. № 12. с. 84–91.

19. Звітність про виконання бюджету Микулинецької селищної ради за 2022-2024 рр.
20. Євдокімова М. О. Місцеві фінанси: навч. посібник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Х., 2014. 343 с.
21. Кириленко О. П. Місцеві фінанси: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2004. 194 с.
22. Кириленко О. П. Фінансова самодостатність територіальних громад: сутність та умови забезпечення. *Світ фінансів*. 2022. №4 С. 68-80.
23. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у післявоєнний період. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 96–102.
URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/49976>
DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.6.96>
24. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
25. Кравченко В. І. Фінанси місцевого самоврядування в Україні: проблеми становлення. Київ: КМ Академа, 2001. 460 с.
26. Кульчицька Н. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення місцевих бюджетів. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. № 3. С. 74–82.
27. Лещух І. В. Доходи місцевих бюджетів в умовах війни: трансформація структури та перспективи подальшого формування. *Бізнес Інформ*. 2022. № 4, с. 74–82.
28. Лободіна З. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 412 с.
29. Лободіна З., Корнацька Р., Нечепоренко В. Міжбюджетні трансферти як фінансовий інструмент зменшення диспропорцій та активізації регіонального розвитку. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2022. № 1 (74). С. 76–89. <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/?art=1045>

30. Ломачинська І. А., Чуркіна І. Є. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни. *Грааль науки*. 2022. № 20, вересень. DOI: 10.36074/grail-of-science.30.09.2022.003.
31. Лопушняк Г., Лободіна З., Скибиляк С. Формування доходів місцевих бюджетів в Україні. *Світ фінансів*. 2014. Випуск 1. С. 131–142.
32. Миргородська Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 320 с.
33. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>
34. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: навчальний посібник. Київ: Знання-Прес, 2006. 607 с.
35. Петрушенко Ю. М., Воронцова А. С. Джерела формування місцевих бюджетів: вітчизняний та зарубіжний досвід. Суми: ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ». 2020. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/53199/5/Petrushenko_Vorontsova_Mistsevyi_biudzheth.pdf
36. Письменний В. В. Міжбюджетні трансферти як інструмент фінансового вирівнювання територій *Економіка та держава*. 2017. № 6. С. 24–30.
37. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
38. Пріоритети реформування та напрями перспективного розвитку міжбюджетних відносин в умовах бюджетної децентралізації в Україні. Київ: НІСД. 2015. 80 с.
39. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.06.1997 р. №280/97-ВР. Дата оновлення: 5.03.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 2.03.2025).
40. Романенко О. Р. Фінанси: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 321 с.

41. Савчук С. В. Теоретико - концептуальні засади визначення доходів бюджетів як об'єкта бюджетного планування. *Наука й економіка*. 2012. №1. С. 81-89.
42. Савчук С. В. Формування доходів місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 36. С. 441-447.
43. Савчук С., Булик М. Проблеми забезпечення доходів місцевих бюджетів в Україні в умовах воєнного стану. *Десяті ювілейні Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія: збірник наукових праць* (м. Тернопіль, 12 лист. 2024 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2024. С. 151-154.
44. Сидор І. П. Податковий і неподатковий механізми наповнення місцевих бюджетів в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 9. С. 41-48. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/25330>
45. Сидор І. П. Теоретичні засади фінансів територіальних громад: Розділ до монографії *Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика* Монографія: / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 280 с.
46. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130–137.
47. Сидор І. П., Карпишин Н. І. Місцеве оподаткування у контексті фінансового забезпечення суспільних послуг. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8182>
48. Славкова А. А., Вороновська Д. Д. Доходи місцевих бюджетів України у забезпеченні потреб територіальних громад та зміцненні обороноздатності в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія «Економічні науки». 2024. № 2 (112). с. 32–40. DOI: 10.37734/2409-6873-2024-2-5.
49. Сукач О. М., Сарана Л. А., Гордієнко Л. А. Податкові інструменти регулювання доходів місцевих бюджетів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2021. № 101. с. 68–78.

50. Сунцова О.О. Місцеві фінанси: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 560 с.
51. Юрій С.І., Федосов В.М. Фінанси: підручник. 2-ге вид. переробл. і доповн. Київ: Знання, 2012. 687 с.
52. OECD. Maintaining the Momentum of Decentralisation in Poland. Paris: OECD Publishing, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264301232-en>
53. Czech Statistical Office. *Economy of regions and municipalities*, 2024. DOI: <https://csu.gov.cz/economy-of-regions-and-municipalities>
54. Council of Europe. The impact of the Local Business Tax and the Solidarity Contribution. 2023. URL: <https://rm.coe.int/cemgpad-2024-4-hungary-pad-solidarity-contribution-and-local-business-/1680b213ad>
55. SNG-WOFI. Slovakia Country Profile. 2022. URL: <https://www.sng-wofi.org/country-profiles/slovakia.html>.